DE VROUWELIJKE MAMA^s IN DE MINANGKABAUSCHE FAMILIE.

DOOR

Dr V. E. KORN.

(Met 5 foto's en 1 teekening.)

a. *De studie van het Minangkabausche adatrecht.*

Met de studie van het Minangkabausche adatrecht is het wel zonderling geloopt. Dat de hooglanders ter Westkust een groote liefde koesterden voor hun adatinstellingen, we wisten het uit den Padrikrijg; dat „de koppige republikeinsche Minangkabauer”¹⁾ voor zijn adatrecht stond, we leerden het tijdens het onderzoek naar de rechten op den onbebouwden grond; dat het rechtsstelsel uitmuntte door volledigheid en logischen samenhang, de oud-resident Kooreman toonde het al aan in zijn lezing voor het Indisch Genootschap (1901) en dat Van Vollenhoven's wensch uit 1907 allereerst juist dit adatrecht te doen onderzoeken en beschrijven²⁾, weerklank had gevonden, Mr Willinck leverde daarvan reeds twee jaar later het bewijs door de uitgave van zijn zwaarwichtig boek „Het rechtsleven bij de Minangkabausche Maleiërs”.

En toch, is nu dat merkwaardige moederrechtelijk stelsel ons goed bekend of bleef zijn bestudeering ten achter bij die van andere rechtskringen? Vindt de rechtsbedeeling door landraad en raad van justitie weerklank bij de bevolking? De beantwoording der eerste vraag geeft Ter Haar in zijn „Beginselen en stelsel van het adatrecht” (1939), waar hij wijst op de behoefte aan een beschrijving van het adatprivaatrecht der Minangkabausche landen, zooals we die reeds bezitten voor Middel-Java³⁾. Terecht, want na Willinck's veelgesmade boek en Van Vollenhoven's samenvatting in zijn Adatrecht van Nederlandsch-Indië (1911) is er over de Minangkabau niet zooveel nieuws gepubliceerd. En dat landraad en raad van justitie ware adatrechters

¹⁾ Van Vollenhoven Miskenningen, blz. 85.

²⁾ Van Vollenhoven Adatrecht I, blz. 87.

³⁾ t.a.p., blz. 247.

zouden zijn, dat leert ons de hoogst onzekere jurisprudentie, die in verheugende mate haar weg vond naar de landraadnummers, wel anders. Mr Guyt getuigde trouwens in zijn proefschrift van den „adatfremden starren” raad van justitie¹⁾ en een der beste nagari-hoofden uit de afdeeling Solok laakte den landraad als een rechter, bij wien alleen adatschenners baat vinden. Is het wonder dat Mr Muhammad Yamin bij de behandeling der begroting van Justitie voor het jaar 1940 bij de regeering aandrang op uitzending van een geleerde ter bestudeering en beschrijving van de rechtsinstellingen zijner geboortestreek en zijn verlangen in een — later ingetrokken — amendement formuleerde?²⁾

Waarom is deze onbevredigende toestand te wijten? Vier schuldigen dienen zich aan. De eerste: de voorlichting van Minangkabausche zijde door adatkenners en adviseurs, zich uitputtend in schijngeleerde opsomming van traditioneele adatformuleeringen en rechtspreuken. De tweede: de rechtsbedeeling, gretig steun zoekend bij die voorlichting naar traditie³⁾ en deze verstevigend door het opstellen van westersch gedachte procesregelen. Men denke aan de uitsluitende vertegenwoordiging der familie door den *mama*⁵, ook bij strijd van belangen tusschen hem en zijn *kamanakans*. De derde: veronachtzaming van de bemoeienis der dorps- en groepshoofden bij rechtsbedeeling en preventieve rechtszorg, waaraan o.a. de lange reeks vonnissen over al dan niet rechtmatig vervreemden of bezwaren van gronden door familiehoofden is te wijten. De vierde, laatste en ernstigst schuldige: de volslagen vreemdheid van westersche bestuurs- en rechtskundige ambtenaren aan het intieme Minangkabausche volksleven. Wat Holleman opmerkt over den landraad in de Minahasa, dat deze „dagelijksche rechter” feitelijk sereen buiten de toch met conflicten geladen, Inlandsche maatschappij blijft staan, geldt woordelijk voor den landraad in de Minangkabau⁴⁾. Een inzicht, als Mallinckrodt toonde te hebben verkregen in de Dajaksche, Vergouwen in de Bataksche, Geurtjens in de Keiëesche samenleving, maakte nog niemand zich voor Minangkabau eigen.

Helder blijkt dit reeds, wanneer men de uitspraken van den dorps-

¹⁾ Grondverpanding in Minangkabau (1936), blz. 151.

²⁾ Handelingen Volksraad 1939, blz. 174, 603, 680, 1143/4, 1145 (hier intrekking van het amendement van 16 Augustus 1939 op grond van een regeerings-toezegging t.g.t. gelden voor het gevraagde doel beschikbaar te zullen stellen).

³⁾ Vgl. Ter Haar, I. T. R. 140, 1934, blz. 152 en 213.

⁴⁾ Verslag van een onderzoek inzake adatgrondenrecht in de Minahasa, 1930, blz. 27.

rechter vergelijkt met die van den landraad. Beiden kennen adat-rechtsregels, doch terwijl bij den gouvernementsrechter de regel in alle gevallen strikte toepassing vindt, is hij voor den volksrechter slechts gedragslijn in geen andere beteekenis dan deze: dat die regel hem zegt „wat in den regel gebeurt”. Zoo is het regel, dat iemand niet in rechte bijvoorbeeld een zijns inziens door een derde onrechtmatig gevoerden titel (*gala*) kan opvorderen, wanneer er oudere mederechthebbenden zijn. Dat wil niet zeggen, dat die jongere kortweg niet ontvankelijk verklaard wordt — zooals bij den landraad zou geschieden —, neen, de dorpsrechter behandelt het geheele geval, geeft daarover zijn oordeel en bepaalt dan in zijn vonnis onder meer: „bovendien zijn er oudere rechthebbenden dan klager”, hiermede aangevende, dat de toepassing van dezen rechtsregel in het onderhavige geval de afwijzing van de vordering steunt. Doch slaafsche opvolging van een regel ten koste van te schaffen recht is uitgesloten.

b. *Het raadsel der vrouwelijke mama^s.*

Hoe moeilijk het evenwel is de interne verhoudingen der Minangkabausche samenleving te leeren kennen, bewijst het vraagstuk van de vrouwelijke *mama^s*, dat zich voorgedaan heeft, toen de resultaten der volkstelling gepubliceerd werden (1935). Zooals bekend wordt als *mama^s* aangemerkt de oudste man der oudste generatie in een familie¹⁾; echter bleken er in 1930 ter Westkust zelf 11908 en in de Koeantan-districten 629 *vrouwelijke mama^s* te zijn geteld. De bewerker der gegevens merkt hierbij in deel IV Volkstelling 1930 op blz. 64 het volgende op:

„Naar de Assistent-Resident Spits mededeelde is het niet mogelijk, dat een vrouw *mama^s kepala waris* zou zijn. De reden waarom vrouwen als *mama^s* geteld zijn, moet naar de meening van den heer Spits toegeschreven worden aan het feit, dat men bij afwezigheid van den eigenlijken *mama^s kepala waris* maar een vrouw als zoodanig heeft opgegeven. De *mama^s kepala waris*, namelijk, is de naar buiten optredende vertegenwoordiger van eenige der oudsten in de familie, waaronder zich steeds een vrouw bevindt, meestal de oudste, die, na den *mama^s*, de tweede plaats inneemt. Het is deze vrouw, die door de tellers als *mama^s* is beschouwd bij afwezen van den eigenlijken (mannelijken) *mama^s*. Aangezien deze afwezige *mama^s* voor verreweg het

¹⁾ Ter Haar blz. 31; Van Vollenhoven Adatrecht I, blz. 253.

meerendeel elders in het gewest als *mama^s* zijn geteld, acht de heer Spits het raadzaam, om dubbeltellingen te voorkomen, slechts rekening te houden met het aantal mannelijke *mama^s*. Vermoedelijk geeft dit cijfer niet precies de werkelijkheid weer, omdat een gering aantal *mama^s* zich gedurende de telling buiten Westkust van Sumatra (c.q. Koeantandistricten) bevonden, maar deze omstandigheid zal het cijfer maar weinig vitiëren”.

Op blz. 65 wordt daaraan nog toegevoegd:

„Met een enkel woord dient nog wat gezegd te worden van de vrouwelijke familiehoofden. Het relatieve aantal dezer hoofden is het grootst in de onderafdeelingen Manindjau (23,5 % van het aantal mannelijke familiehoofden), Bangkinang (57,5 %), Soeliki (34,3 %), Pajakoemboeh buiten de kota (23,6 %), Fort van der Capellen (45 %). In deze onderafdeelingen waren dus naar verhouding de meeste mannelijke familiehoofden afwezig, in Manindjau 1194, in Bangkinang 1719, in Soeliki 1292, in Pajakoemboeh buiten de kota 1471, in Fort der Capellen 3243. Manindjau en Fort der Capellen tellen inderdaad veel mannelijke emigranten, de andere drie onderafdeelingen echter veel minder.

In Oud-Agam daarentegen, waar zeer veel mannen moeten wegtrekken, is het relatieve aantal vrouwelijke familiehoofden nog geen 2 % van het aantal mannelijke *mama^s kepala waris*”.

In de laatste zinsnede wordt duidelijk in twijfel getrokken of het verschijnsel der vrouwelijke *mama^s* wel aan emigratie mag worden toegeschreven.

Ofschoon in de afdeeling Solok, waar schrijver dezes destijds als bestuursambtenaar diende, het aantal vrouwelijke familiehoofden slechts 1/60 bedroeg van dat der mannelijke, kwam het hem niet onnuttig voor, eens te doen nagaan of deze vrouwen niet in bepaalde omstandigheden volgens het geldend adatrecht als familiehoofd behoorden op te treden, vooral ook omdat het kantoor van de volkstelling zich voor nadere toelichting terzake aanbevolen hield.

De antwoorden der bestuursambtenaren brachten weinig licht in de zaak. De demang van Sawah Loento deelde mede:

„dat adatrechtelijk een vrouw geen *mama^s kepala waris* mag worden. Immers het Minangkabausche woord „*mama^s*” duidt al aan, dat de *mama^s kepala waris* een man is. In het geval echter dat er geen meerderjarig mannelijk familielid is in de familie (*kaoem*), kan één van de oudste vrouwen in de *kaoem* als voor-

loopige beheerster van het familiegoed beschouwd worden in afwachting van het tijdstip, waarop één van de mannelijke familieleden meerderjarig wordt om als *mama^s kepala waris* te kunnen optreden. Eveneens kan een vrouw als wd. *mama^s kepala waris* fungeeren, wanneer de *mama^s kepala waris* afwezig is en er niemand is onder de mannelijke familieleden — hier wordt bedoeld geen naast noch ver familielid, tot de rechthebbenden op het posesakagoed behoorend —, geschikt om zijn werk als *mama^s kepala waris* waar te nemen”.

Bij dit antwoord zij al dadelijk aangeteekend, dat in 1930 ook „onvolwassen *mama^ss*” werden geteld (t.a.p. blz. 65).

De controleur van Solok beaamde,

„dat vrouwelijke *mama^s kepala waris* voorkomen, doch uiterst zeldzaam. In de meeste nagari's is het eenvoudig uitgesloten dat een vrouw *mama^s* is. Zoo deelde men nog in Djawi-Djawi mede, dat indien in een *boeah paroei^s* heelemaal geen man meer aanwezig zou zijn, men eventueel in Koto Gadang (een adatfederatie met Djawi-Djawi) in de overeenkomstige *soekoe* een *mama^s* zou zoeken.

In het Singkaraksche echter schijnt bij hooge uitzondering wel eens een vrouwelijke *mama^s* voor te komen. Wanneer in de tellijsten een opvallend groot aantal vrouwen als *mama^s* aangegeven is, moet zulks op een fout van den teller berusten, dan wel hij moet de vrouw bij afwezigheid van den man ingevuld hebben”.

De onderafdeelingsschef te Alahan Pandjang was uitvoeriger:

„Als *mama^s kepala waris* kan en mag in de onderafdeeling Alahan Pandjang en voorzoover mij bekend over het algemeen ook in het overige deel van de Minangkabau, slechts optreden de oudste man uit de oudste *kaoem* in die familie teruggaande tot eenzelfde stammoeder. Zooveel stammoeders als de *soekoe* telt, zooveel *mama^ss kepala waris* zijn er dan ook in die *soekoe*.

Onder de *mama^s kepala waris* — die eenigermate voor de Koto Piliang-landen te vergelijken is met de *panghoeloe ba paroei^s* c.q. *ba indoe* in de Bodi Tjaniago-landen — staat de *mama^s roemah*, waartoe na onderling overleg meestal gekozen wordt de flinkste en kundigste man in die *kaoem*.

Onder de *mama^s roemah* staat de *toengganai*, die hier steeds is de „*oerang soemando nan tertoeo*”, dus de oudste in dat huis aangetrouwde man.

Zijn de *mama^s kepala waris* en de *mamak roemah* nu op een gegeven oogenblik afwezig, dan kan de oudste vrouw in dat huis — al dan niet familiehuis — daar aan het hoofd van staan, doch mag nimmer treden in de adatrechtelijke functies van de *mama^s kepala waris*; en zooals erkende goede adatrechters mij mededeelden, ook niet in die van de *mama^s roemah*.

Dat de oudste vrouw zich aan het hoofd van een huis stelt ware m.i. slechts te beschouwen als een maatregel, dat een huis *sepondjang adat* nu eenmaal een hoofd hebben moet; hetzij een man, hetzij een vrouw, doch dan steeds zoodanig, dat een vrouw nimmer de functie bekleeden mag van *mama^s kepala waris*.

Als zoodanig meen ik dan ook te moeten verklaren, dat de tellers zich vergist hebben, waar zij vrouwen de functie deden bekleeden van *mama^s kepala waris*".

Moearo Laboëh had slechts de eer mede te deelen,

„dat voorzoover kan worden nagegaan in deze onderafdeeling nimmer een vrouw als „*mama^s*” is beschouwd of opgetreden”.

Vraag is allereerst, welke instructie den tellers werd meegegeven voor het verzamelen der betreffende gegevens. De ondervolgende aanhaling uit het rapport van den gewestelijken leider der volkstelling kan doen zien, dat de aanwijzingen niet overduidelijk waren.

„De kolom (der gezinshoofden) werd hier benut voor het registreeren van het aantal matriarchale familiehoofden met de bedoeling daardoor het aantal matriarchale families te kunnen vaststellen. Nu is het begrip familie in de Minangkabau zeer rekbaar. Let men uitsluitend op den familieband dan is theoretisch een familie gelijk aan een *soekoe*. De *panghoeloe soekoe* wordt dan ook nog steeds de *mama^s adat* genoemd. Dit zou dan de familie in den meest uitgebreiden zin zijn. Practisch is een *soekoe* echter geen zuivere familie meer tengevolge van de vele samenvoegingen en het bijtrekken van vreemdelingen, welke in den loop der tijden hebben plaats gehad.

Daaronder komt de meer eigenlijke familie voor, doch ook deze kent verschillende gradaties en welke gradatie zou nu voor de telling het bruikbaarst zijn? Derhalve werd gezocht naar een ander criterium en vermeend werd daartoe het familiebezit, de *harta poesaka*, te moeten benutten. Als familie werd derhalve beschouwd de groep personen, die deelgerechtigd zijn in eenzelfde

harta poesaka. De beheerder dier familiegoederen, de „*mama^s kepala waris*”, werd dus geteld.

Weliswaar wordt nog onderscheid gemaakt tusschen *poesaka tinggi* en *poesaka rendah* en hebben beide vormen van *poesaka* afzonderlijke beheerders, doch in dit geval maakte dit geen verschil. Van *poesaka tinggi* spreekt men wanneer een familie dusdanig groot geworden is, dat het noodzakelijk werd deze in takken te splitsen (*djoeraï's*), de *harta poesaka* wordt dan verdeeld over verschillende takken en iedere tak krijgt het deel aan de totstandkoming waarvan hij zelf meegewerkt heeft. Een gedeelte van de oorspronkelijke *harta poesaka* blijft onverdeeld en wordt dan *poesaka tinggi* en daarop blijven alle *djoeraï's* rechten uitoefenen, doch iedere *djoeraï* krijgt zijn eigen *mama^s kepala waris*, een dezer beheert ook de *poesaka tinggi*. Geeft iemand dus op de vraag of hij *mama^s kepala waris* is, een bevestigend antwoord, dan is het zeker dat hij hoofd van een familie is in matriarchalen zin en in den zin welke bij de telling beoogd werd.

Den tellers werd uitdrukkelijk medegedeeld dat zij geen onderzoek naar de waarheid van de opgave hadden in te stellen; uiteraard bestaan omtrent de aanspraken op het familiehoofdschap nog wel eens kwesties”.

Uit deze citaten valt dus op te maken, dat de volkstellers de taak kregen als familiehoofden te registreeren allen, die zich als beheerders van familiegoed opgaven. Het resultaat was: veel vrouwelijke familiehoofden (*mama^ss*), voor welk verschijnsel het verslag der tellingresultaten dan twee oorzaken aanwijst:

ten eerste, de aanwezigheid van een oude vrouw in de Minangkabausche familie, die „na den *mama^s* de tweede plaats inneemt”, doch voor wie niettemin naar buiten dat mannelijk familiehoofd optreedt;

ten tweede, de tijdelijke afwezigheid van huis van tal van *mama^ss*, die evenwel elders in de residentie toch geteld zouden zijn.

Dit laatste klinkt niet erg waarschijnlijk en stemt ook niet overeen met het tweede citaat uit het verslag der telling (blz. 65), dat juist het verschijnsel der vrouwelijke *mama^ss* in verband brengt met de emigratie naar buiten de residentie.

Verder kent de demang van Sawah Loento slechts „waarnemende” vrouwelijke *mama^ss*, wegens onmondigheid, afwezigheid of onbekwaamheid van den man, die het *mama^s*-schap behoort te bekleden. En treft men in Solok bij uitzondering wel vrouwelijke *mama^ss* aan (Singkarak), voor Alahan Pandjang wordt uitdrukkelijk ontkend, dat

een vrouw de functie van *mama^s* kan bekleeden, al zijn er vrouwelijke huishoofden.

c. *Oerang soemando en indoeë^s bako.*

In het ondervolgende wil ik, na een korte schets van de familie-verhoudingen te hebben gegeven, een poging wagen het voorkomen van vrouwelijke *mama^s* te verklaren.

In de Minangkabausche samenleving dient men uiteen te houden de machtsuitoefening en de vereering. De mannen komen aan de macht in hun eigen moederrechtelijke familie, doch zij worden vereerd en komen tot aanzien in de huizen hunner vrouwen. Het is de vrouwsfamilie, die den man vraagt voor hare dochters en voor hem de *oeang amèh*¹⁾ (of *oeang djapoetan*) voldoet, een geldsom, die de familie van den jongen man ten huize van het meisje komt afhalen (*mandjapoei^s amèh*) en die de strekking heeft den jongen man min of meer los te maken van zijn eigen familie. Daarna brengt men den bruidegom op ceremonieele wijze over naar het huis zijner jonge vrouw²⁾, waar voor het binnengaan de bruidsmoeder hem de voeten wascht, die ze met heur haar droogt.

De veelvuldig in de literatuur voorkomende voorstelling, dat de man in het huis zijner vrouw slechts een zeker nachtelijk bezoekrecht zou genieten³⁾, waarom Ronhaar spreekt van een „visit-marriage” en een „non resident marriage”⁴⁾, danken we waarschijnlijk aan Verkerk Pistorius, die het voorstelt, alsof de gehuwde mannen tegen den nacht van hun geboortehuizen naar de woningen hunner vrouwen trekken, zoodat het in het duister een algemeen „chassez croisez” zou zijn⁵⁾.

Niets is minder juist. Het Minangkabausche huis biedt in het algemeen juist slechts plaats aan de vrouwen uit het huis en haar mannen. Andere mondige manspersonen leven buitenshuis, met dien verstande, dat de ongehuwden en de gehuwden zonder kinderen het middagmaal nuttigen in hun geboortehuis (*roemah kamakan*, *roemah mandé*, *roemah amai*, *roemah doesanak*, *-doensanak*

¹⁾ Van Eerde, blz. 45.

²⁾ Men zie de beschrijving bij Van Eerde, blz. 50.

³⁾ Ronhaar, blz. 91 en 104.

⁴⁾ „leurs familles exogames n'accordant qu'une hospitalité nocturne aux époux de leurs membres féminins”, Collet, blz. 13, welke schrijver verder vertelt, dat de bezoeken van den echtgenoot door een achterdeur plaats hebben en men net doet of men hem de kamer zijner vrouw niet ziet binnengaan (blz. 28).

⁵⁾ Pistorius, blz. 43.

of *-dansanak*). Des avonds gaan de mannen als zij godsdienstig zijn naar de *soerau* om godsdienstige onderwerpen te bespreken en anders naar de *lapau*, waar de gebeurtenissen van den dag (ook politieke) onderwerp der gesprekken vormen. Daarna overnachten de gehuwden in het huis hunner vrouwen, terwijl de ongehuwden slapen in de (galerijen der) bidhuizen, in de *gadoeëng pamboedjangan* (vrijgezellenhuizen), of in *lapau*'s. De jonggehuwde dient er voor te zorgen, 's avonds niet te vroeg naar zijn vrouw te gaan, want dan weet den volgenden dag het heele dorp dat en maakt hij zich belachelijk. Is hij reeds lang gehuwd, dan doet dat er weinig toe en zijn er kinderen, dan verblijft de man ook overdag in het huis zijner vrouw; hij trekt daar geheel in. Trouwen heet dan ook „*baroemah*” en de z.g. adat *bali-mambali*, het brengen van rauw eten naar het bruidshuis, heeft dan ook het doel tot uitdrukking te brengen, dat de jonge man een nieuw huis en een nieuwe moeder heeft gekregen (*bahaso awa⁵ lah baroemah, bahaso injo lah bapasoemandan, atau injo baändé baroe*)¹⁾. *Roemah hambo*, „mijn huis”, noemt hij voortaan het huis zijner vrouw. Daar wordt hij ook opgeroepen voor de naleving zijner *nagari*-verplichtingen en daar kunnen zijn *kamanakans* hem komen opzoeken. In zijn vrouw's huis, waaraan de man na de huwelijks-sluiting door eenige bindgaven van vrouwszijde hecht verbonden is, staat de goede schoonzoon in hoog aanzien; want hij is het die in het adathuis, de *roemah gadang*, nieuw leven brengt door kinderen te verwekken. Hij wordt geheeten „het sieraad van het huis” — *paménan roemah* — en de laatstbinnengehaalde schoonzoon, dus de man der jongstgehuwde dochter, geniet de meeste eer. Vandaar dat aan zijn vrouw en hem het kamertje wordt aangewezen het meest aan de *oedjoeëng*-zijde (het bovenende) van het huis gelegen. De eerder getrouwde, dus oudere, dochters schuiven een plaats op naar de *pangka* (het benedeneind)²⁾.

De goede schoonzoon neemt ook dadelijk in zijn nieuw tehuis allerhande plichten op zich; hij herstelt dak, vloer en hustrap, hij houdt het huis rein, gedraagt er zich voorbeeldig, dobbelt niet, enz.³⁾. Voor zulk een goeden *minantoe* heeft men eerenamen; hij heet de *oerang soemando korong kampoeëng* of *oerang soemando mama⁵ roemah*⁴⁾. Deze laatste term wordt begrijpelijk, wanneer men bedenkt,

¹⁾ Dt. Sanggoeno Diradjo Moestiko enz., blz. 55.

²⁾ Kreemer, blz. 705.

³⁾ Adatrechtbundel XI, blz. 157-159.

⁴⁾ Een Minangkabausch rijmpje zegt (zie vervolg noot op blz. 310):

dat des nachts — en meestal overdag eveneens — de *mama⁵ roemah* afwezig is. Is deze n.l. gehuwd, dan bevindt hij zich in het huis van zijn eigen vrouw, en is hij ongehuwd en volwassen, dan behoort hij evenmin 's nachts in het huis zijner zusters te verblijven: Wenscht hij dan ook overdag zijn geboortehuis binnen te gaan, dan pleegt hij eerst onder aan de trap even te hoesten of te roepen, evenals dat voor vreemden is voorgeschreven¹⁾. Wenscht een man een bezoek te brengen aan een der vrouwen in het familiehuis, dan behoort hij zich eerst te wenden tot den *toengganai* of tot den *oerang soemando*. De echtgenooten der huisdochters hebben derhalve een vertrouwenspositie, vandaar wellicht dat de controleur van Alahan Pandjang mededeelde: „onder de *mama⁵ roemah* staat de *toengganai*, die hier steeds is de „„*oerang soemando nan tertoeo*””, dus de oudste in dat huis aange trouwde man” (boven blz. 305), terwijl de literatuur onder *toengganai* altijd verstaan heeft het familiehoofd zelf, dus den *mama⁵ roemah*²⁾.

Onder de verschillende scheldnamen die men voor slechte *soemando's* heeft (*oerang soemando katjang miang* = de kwaadspreker en onruststoker; *oerang soemando koetoe dapoeë* = de onverschillige geurmaker; *oerang soemando langau idjau* = die in alles bederf brengt, enz.)³⁾ zijn er twee, die wel vermeld mogen worden, aangezien ze de verhoudingen typeeren. De eerste is: „*oerang soemando lapië⁵ boeroeë⁵*”⁴⁾, de pantoffelheld, die zelfs tegen slecht gedrag zijner vrouw niet optreedt en die als de dood is, dat zij de *tala⁵* zal vragen. De tweede: „*oerang soemando bapa⁵ padja*” is de man die slechts de vader der kinderen is⁵⁾, de geurmaker en epicurist, de klaplooper en vleier; hij die 's avonds komt en 's morgens vroeg er van door gaat, die is als een hengst, die niet eens de namen zijner kinderen kent.

„*Inda⁵ kadjoendjoeëngan lado sadjo*, *Inda⁵ kadjadi 'rang soemando sadjo*,
lo kadjadi djoendjoeëngan sasa⁵; *lo kaganti ninië⁵ djo mama⁵*.”

Oerang soemando beteekent: de man van iemands zuster, dus zwager; in uitgreiden zin: de man van iedere vrouw in de *soekoe*. Schoonzoon = *minantoc*.

¹⁾ Sanggoeno di Radjo Moestiko, blz. 167.

²⁾ Sanggoeno di Radjo zegt in zijn Tjoerai Paparan uitdrukkelijk, dat een *soemando* geen familiehoofd kan zijn: „*oerang itoe diambil dari sebelah toeroenan iboe, boekan dari toeroenan sebelah oerang soemando (bapa⁵)*; maka orang jang mendjadi kepala dalam roemah itoe, dinamakan *toengganai* atau *mama⁵ roemah*” (blz. 102-103).

³⁾ *katjang miang* is een boontjessoort met jeukhaartjes; *langau idjau* = groene vleeschvlieg; *koetoe dapoeë* = keukenluis.

⁴⁾ *lapië⁵ boeroeë⁵* = het versleten (slaap)matje.

⁵⁾ Men zegt ook wel: *bapa⁵ anak sadjo*, of (heel vulgair) *oerang soemando bapa⁵ koedo*.

Type van Minangkabausch vader met zijn kinderen (Simawang).

Taboeh-huisje (Siloenggang).

Rijtschuur (Fort de Kock).

De *oerang soemando* heeft niet alleen te waken over de eer der vrouwen in de *roemah gadang*, hij moet ook een oogje houden op de financiën. Vandaar dat men hem ook wel noemt de „*péti nan tagoeëh*”, de stevige (geld)kist¹⁾. Is er een feest in de *roemah gadang*, dan moet men bij hem terecht voor de loopende uitgaven. Dit brengt mee, dat hij als vertrouwensman in alles wordt gekend en dat hij in de *rapè^s kaoem* een voorname stem uitbrengt. De *soemando*, dien men in dat opzicht veronachtzaamt, voelt zich al gauw beleedigd en geeft zijn vrouw de scheiding²⁾.

Zoo kent men hem in alle huwelijksplannen³⁾, allereerst natuurlijk in die betreffende zijn eigen kinderen, verder in het overleg voorafgaande aan pangoeloe-verheffingen, in dat over de verpanding van gronden, waarbij hij het „*batjakoeë^s barih, takoeë^s kajoe barih dangan sandjato*”⁴⁾ moest verrichten, enz..

Wat de zorg voor de kinderen betreft, ofschoon het de moeder is, die hen kleedt en voedt, is het merkwaardig dat de mannen het meest met de kinderen optrekken. Het is een treffende trek van het Minangkabausche dorpsbeeld overal mannen te zien met kinderen op den arm en toen ik in het Moearo Laboeëhsche eens heele troepen vrouwen zonder één man op de sawahs in den modder zag werken, bezig het onkruid tusschen de halmen te verwijderen, en vroeg waar de mannen waren, riepen ze in koor: „die passen op de kinderen”, een uitroep, waarin de mij vergezellende hoofden blijkens hun volkomen onbewogen gezichten, niets bevreemdends zagen.

Tusschen de families der beide echtelieden ontstaat een innige verhouding⁵⁾; ze verklaren te zijn *saloeë^s soemaloeë^s* (ineengestremgeld) en het is vooral de familie van den man, die zich mild toont ten opzichte van het jonge echtpaar en zijn kroost. Dit blijkt al dadelijk bij het aangaan van het huwelijk, want dan behoort zoo eenigszins mogelijk de mansfamilie te zorgen voor een sawah-veldje, een *sawah pambaoan*, dat moet voorzien in de eerste behoeften van het jonge gezin. De jonge man stelt er een eer in dit veld zelf te bewerken en bij den aanvang van het landbouwseizoen met zijn vrienden gedurende eenige dagen ook te komen helpen ploegen op de akkers van

¹⁾ Moestiko blz. 165; Tjoerai Paparan blz. 164.

²⁾ Hij voelt zich dan „*masoeë^s ta^s gano^s, kaloea ta^s gandjië*” d.i. niemand mist hem; *gano^s* (*genap*) = even, *gandjië* (*gandjil*) = oneven. Vgl. ook Adatrechtbundel VI, blz. 186.

³⁾ Een sprekend voorbeeld in Moestiko blz. 223.

⁴⁾ Vgl. Adatrechtbundel XXXIII, blz. 293.

⁵⁾ Ter Haar, blz. 147 en 171.

de vrouwsfamilie. Komen er kinderen, dan heeten deze in de familie van den man, naar de *amèh*: *ana^s di oedjoeëng amèh* of *ana^s pisang*. Voor die kinderen heet de familie van den vader de *indoeë^s bako* en het is bekend, dat die *indoeë^s bako* (of kortweg: *bako*) gewoon is de *ana^s pisang* schandelijk te verwennen. *Ba^s diroemah bako*, d.i. als in het huis van de *bako*, beteekent zich ergens geheel thuis gevoelen, en niemand zal het in zijn hoofd halen een *ana^s pisang*, die ten huize van de *bako* een gat in den dag slaapt, te wekken¹⁾. Bij bezoeken van de *ana^s pisang* aan de *bako* krijgt het kind armbandjes, voetringen en dergelijken opschik cadeau. Ook bij verschillende feestelijke gebeurtenissen zendt de *bako* geschenken voor de *ana^s pisang*. Dat begint al bij de geboorte, dan ontvangen de ouders *boeboeë*-geschenken met een draagdoek voor het kind. Een herhaling daarvan volgt bij het *toeroen mandi* van het jonge wicht, ook dan worden weer *boeboeë*-geschenken gezonden²⁾.

De volgende gelegenheid, waarbij de *bako* zijn mildheid toont, is van meer beteekenis, aangezien dan op ceremonieele wijze *poesako*-goed van de *bako*-familie overgedragen wordt op den *ana^s pisang*. Dit vindt plaats bij het afsnijden van het haarkuifje bij een mannelijken *ana^s pisang* (bij meisjes bestaat de *gomba^s* niet) en zoowel deze handeling als de daarbij gebruikelijke grondoverdracht duidt men aan met den naam *mangarè^s* of *mamangkèh gomba^s*. De afgeknippte kuif wordt bewaard als *tando* van de plaats gehad hebbende overdracht. De wijze waarop de overdracht geschiedt en het recht dat de *ana^s pisang* op den grond in verschillende streken kan verkrijgen, werden uitvoerig behandeld door Mr Duursma³⁾. Blijkens inlichtingen, die Mr Datoeëk Painontjak mij verstrekke, wordt steeds, ook als de *bako* niet in het bezit van familiegronden is, bij deze adatplechtigheid, nadat de aanwezigen beurtelings de haarlok van het kind met djerookwater gebet hebben (*dilimaui*), gevraagd: „Waar zijn van het kind de sawahs, en waar zijn klapperboomen?” Waarop iemand van de *bako*-groep zich haast eenige willekeurige plaatsen op te noemen, waar zijn familie (soms) heelemaal geen sawahs bezit, een schijnmanoeuvre voor den vorm dus. Meestal wordt het kind dan begunstigd met eenige geiten, een rund of een karbouw.

¹⁾ Vgl. Adatrechtbundel XXVI, blz. 293/4, alwaar de mildheid van de *bako*-groep (*indoeë^s bako*) wordt geroemd en de term *ana^s pisang* wordt verklaard.

²⁾ Het gebruik bij de terugzending der leeg manden wat geld mee te sturen, dat dan tot steeds kleiner bedrag over en weer wordt teruggezonden, blijft hier verder buiten beschouwing. Vgl. Van Eerde bl. 103/4.

³⁾ I.T.R. 147, 1934, blz. 100 e.v.

Dochtertjes worden op gelijke wijze bedacht bij het doorboren der oorlellen (*manindië*).

De *bako* geeft aan den *ana*⁵ *pisang* soms ook een *gala*, die dan wel met *gala's* uit eigen familie tot één titel verwerkt wordt. Zoo verkreeg Mr Djamin uit Soeli⁵ Aië, toen hij naar Holland ging om te studeeren, den *gala* Soetan Maharadjo Basa, waarvan *Soetan* een *gala* was uit eigen familie, *Maharadjo* kwam van den *bako* en *Basa* van den *mama*⁵ zijner vrouw.

De *bako*-familie moet steeds de schoondochter-familie bijstaan¹⁾ en terecht wijst de S.A.A.M. op het voordeel van het Minangkabausche verwantschapsrecht, dat een gezin voor zijn bestaan kan steunen niet op één doch op twee families²⁾.

Wordt een dochtertje huwbaar, dan zijn het vader en moeder, die voor haar naar een passende partij uitzien en het is iemand van haar *bako* of een *soemando* in haar familie³⁾, die men uitzendt om de ouders van den jongen man te polsen. Ook bij het huwelijksfeest zelf vervult de *bako* een voornamelijk rol en bij den optocht voor het ceremonieele bad (*balimau*) zijn het tantes uit de *bako* die de jonge bruid steunen (*mambimbiëng*)⁴⁾.

De *bako*-relatie is ook van invloed op de scheidingsadat. Een man mag zijn vrouw niet de scheiding geven tijdens het verzamelen van bouw materiaal voor haar huis, tijdens het bouwen daarvan, gedurende de sawahbewerking, in de vastenmaand, *wakatoe hari boelan baië*⁵ (tijdens de gebruikelijke godsdienstige feestdagen) en tijdens haar zwangerschap. Doet hij dit toch, dan brengt hij schande over zijn familie⁵⁾. Bij echtscheiding wordt de *amèh* door de mansfamilie teruggebracht, doch de *bako*-relatie tot de kinderen blijft bestaan, aangezien deze aangeknoopt werd door andere giften vóór het huwelijk aan haar gedaan⁶⁾ en door de huldiging van de schoonouders door de jonge bruid, gevolgd door het feestmaal van haar met de vrouwen uit de schoonfamilie (*makan nasi pandoeoarian*). De *bako* en ook de vader zelf — deze is en blijft overigens huwelijkswali zijner dochters — gaan dus voort met op de kinderen te letten⁷⁾. Wel zal geen man

¹⁾ Adatrechtbundel XXVI, blz. 293.

²⁾ Vgl. Pembéla Adat, blz. 13: „Pendeknja anak anak dan bini itoe ada doea tempat ia bergantoeng”.

³⁾ Pandecten VI, plaats 902.

⁴⁾ Van Eerde, blz. 47.

⁵⁾ Pembéla Adat, blz. 13.

⁶⁾ Vgl. v. d. Toorn in Pandecten VI, plaats 1206 en Willinck, plaats 1191.

⁷⁾ Van Eerde, blz. 121.

uit de *bako*-groep de gescheiden vrouw van een harer leden ten huwelijk nemen.

Komt een vrouw te overlijden, dan blijft de man vaak nog in haar huis om voor de onmondige kinderen te zorgen. Ook laat hij de *pambaoan* (zie boven blz. 311) nog met goedvinden van zijn familie ter beschikking van de vrouwsfamilie ten einde te voorzien in het levensonderhoud zijner kinderen.

Veelvoudig zijn ook de huwelijken tusschen weduwnaars en de zusters — meest jongere — hunner overleden vrouwen. Er bestaat trouwens in het algemeen neiging de huwelijksfrequentie tusschen beide families op te voeren door het volgen van den adatregel: *ana⁵ mama⁵ poelang kakamanakan*, die dus huwelijken tusschen neven en nichten aanbeveelt.

Wordt de man ernstig ziek, dan brengt men hem over naar zijn geboortehuis, waar zijn vrouwen en kinderen hem komen verplegen en waar na overlijden zijn lijk in de *tangah roemah* wordt opgebaard (*baboedjoeë*). De *bako*-groep en de vrouwen en kinderen van den doode brengen dan de *kapan* (lijkwade)¹⁾, de *pasoemandans* brengen sierdoeken om deze te rangschikken om het opgebaarde lijk en daarmede de *katjang pali*, die op de *halaman* in gereedheid is gebracht, op te sieren. Tijdens den optocht met de *katjang pali* naar de begraafplaats strooit de representant van de *bako*-groep die op de *oesoeëngan* zit klein geld²⁾. Verder heeft er een uitdeeling van wit goed plaats onder alle personen, die behooren tot de *warih*-groep en de eigen kinderen van den overleden man, doch dit gebruik wordt nog slechts plaatselijk gevolgd. Ten slotte behoort de *bako* van den overleden man te zorgen voor bidstonden met maaltijd op den tienden, veertienden of twintigsten dag na 's mans overlijden.

De bovengeschetste verhouding tusschen de wederzijdsche families van een echtpaar is merkwaardig in verband met de boedelbereddering. De meening, dat het ooit adat geweest zou zijn bij den dood van een man de belangen zijner kinderen geheel uit het oog te verliezen en dat toescheiding aan de kinderen (in den vorm van *hibah* of *oe-manè⁵*) een afwijking zou zijn van het Minangkabausche erfrecht, die geleidelijk zou zijn ontstaan door invloeden van buiten³⁾ (Islam, ontwikkeling van een gezinsleven op westerschen voet) wordt van

¹⁾ Moestiko, blz. 131. ²⁾ Moestiko, blz. 133.

³⁾ Van Vollenhoven meende aanvankelijk van een ontwikkelingssprong te mogen spreken, Adatrecht III, blz. 306 noot. Veeleer heeft men in de hooger besproken mildheid van de vadersfamilie en in deze toescheidingen door den vader zelf, principes te zien van een vaderzijdig afstammingssysteem, die van oudsher het matrilineaire stelsel doorkruisen.

Minangkabausche zijde bestreden. Inderdaad eischte het strikte recht vererving van de *pantjarian* op de *kamanakans*, en ook thans is onterving der *kamanakans* uitgesloten en vindt haar straf in den vloek der voorouders. De *pantjarian* toch moet de *poesako* versterken ten einde de waardigheidsgoederen, de *roemah gadang* en het familiegraf, in stand te houden en de adatfeesten te kunnen bekostigen. Doch indien door bepaalde levensomstandigheden de kinderen bij vaders dood onvoldoende verzorgd zouden achterblijven, dan is door zijn familie eerst uit zijn *pantjarian*, dan uit zijn *pambaoan* (boven blz. 311) en tenslotte uit eigen middelen daarin te voorzien. Het is dan ook steeds een schikken na 's mans dood; vinden de kinderen voldoende verzorging in hun moeders familie dan krijgen zij niets, zijn ze arm dan krijgen zij vaak de geheele *pantjarian*, doch geven een *tando* t.w. een stel kleeven van hun vader, als erkenning van het recht der *kamanakans*. Toescheidingen der *pantjarian*-goederen door vaders aan hun kinderen tijdens leven gedaan en laatste sacramenteel opdrachten bij doode van dezelfde strekking, worden dan ook niet aangevochten, mits zij geschieden in den adatrechtelijk juisten vorm, volgens welken de *warih*-groep niet mag worden gepasseerd¹⁾. Dat de verschillende schrijvers over Minangkabausch adatrecht alleen een erfrecht der *kamanakans* erkennen en de bevoordeeling der kinderen als iets nieuws beschouwen, is te wijten aan het feit dat men de adatrechtsregels losmaakte van de adat, m.a.w. het recht lichtte uit zijn sfeer. De rechtsregelen zijn schier in alle rechtskringen veel stringenter geformuleerd dan hun toepassing in de milde practijk der kleine samenlevingen noodig of wenschelijk maakt.

d. De mama⁵.

Ditzelfde is ook het geval met de regels aangaande de positie van den *mama⁵*, dien men zich te veel voorstelt als iemand, die voortdurend bezig is met het toezicht op zijn *kamanakans* en het beheer van het familiegoed. De term „*mama⁵ roemah*” is misleidend. Niet alleen wanneer de familie van de *roemah gadang* wegens gebrek aan ruimte in twee huizen ondergebracht wordt, blijft slechts één en dezelfde man *mama⁵ roemah*, doch bovendien verblijft de heer des huizes zoo goed als nooit in de *roemah gadang*, aangezien hij woont bij zijn eigen vrouw. Heeft zijn zuster of zijn *kamanakan* hem noodig, dan is hij daar voor hen te vinden²⁾. In werkelijkheid is de *mama⁵*

¹⁾ Pandecten Adatrecht V, plaats 1503.

²⁾ Adatrechtbundel XI, blz. 128 sub 4°.

uitsluitend de mandataris, die in voorkomende gevallen de familie naar buiten vertegenwoordigt, doch steeds na ruggespraak met zijn *kaoem*¹⁾. In de huizen heerscht de familieraad, de *rapè^s kaoem*, waarin de vrouwen het meest te zeggen hebben. Zoo heet het in de „Pembéla Adat”: Djadi sebenarnja iboelah jang koeasa diatas anaknja dan iboelah jang berkoeasa pada harta poesaka; oentoe kpendjaga ketoeroenannja. Mamak tida berkoeasa memperhilar mempermoedikkan harta benda itoe, kalau tida semoefakat dengan kemandakannja; djadi mamak berkoeasa sebelah *loear* dan perempoean perempoean dalam kaoemnja berkoeasa besar sebelah *dalam* oentoe kperperloean anak tjoetjoenja”.

Voor schier alles heeft de *mama^s* dan ook machtiging van de *rapè^s kaoem* noodig. Niet alleen moet de *kaoem* hem machtigen een proces te voeren, de aanklacht in te dienen en het verweer voor te dragen, hij moet zelfs eerst met dien familieraad afspreken wie hij als getuigen zal voorbrengen. Er zou dan ook heel wat minder verwarring inzake het familiegoed ter Westkust zijn ontstaan, wanneer de landraad er zich steeds van overtuigd had, dat de *mama^s* in rechtsgedingen steeds optrad met machtiging van zijn *kaoem*. Bij de *nagari*-rechtspraak komt dit natuurlijk dadelijk aan het licht, bij den verren landraad echter kan de *mama^s* best verschijnen zonder dat zijn familie iets daarvan afweet, laat staan er zich mee vereenigt.

In ander opzicht bestaat er misvatting. Het heet: er is steeds een *mama^s*²⁾.

Niet alleen zijn er tijden, dat er heelemaal geen *mama^s* is, het komt ook voor dat er meer *mama^s*s tegelijk zijn. Het *mama^s*-schap is geen functie die steeds geruischloos vererft, al komt zulks in de Koto Piliang-streken het regelmatigst voor, en daar kent men dan ook onmondige *mama^s*s (boven blz. 305), een verschijnsel dat door de groote macht der vrouwen geen bezwaar oplevert. Overigens dient een nieuwe *mama^s* in een *rapè^s kaoem* te worden aangewezen³⁾. Dit bleek bijvoorbeeld in Sawah Loento, waar een *mama^s* voor zijn *kaoem* met het Ombilinbedrijf een aanbestedingscontract betreffende vleesch- en voedinglevering had afgesloten. Na zijn dood was er niet direct een *mama^s* en de wijze van verdere naleving der overeenkomst werd besproken met de geheele *rapè^s kaoem*, waarin de vrouwen het meest te zeggen hadden. Toch zal ook in Bodi Tjaniago-dorpen tijdens het

¹⁾ Willinck, blz. 388.

²⁾ Van Vollenhoven, Adatrecht II blz. 684.

³⁾ Vgl. ook Kreemer blz. 706.

leven van den *mama^s* een der *warih* reeds dermate op den voorgrond komen, dat het duidelijk is dat hij de aangewezen opvolger zal zijn.

Zijn er in een familietak slechts vrouwen overgebleven, dan kan het ook gebeuren, dat er geen *mama^s* is. Vooral is dit het geval, wanneer van dien familietak een der overleden mannen bij leven *datoeë^s* is geweest, aangezien men dan geen man uit een anderen tak als *mama^s* meer kan gebruiken. Dit zou de eer van dien tak te na komen.

Ook in de literatuur komen eenige gevallen voor van vacatures in het *mama^s*schap, waarin door overleg der *warih* moet worden voorzien. Zoo schrijft Guyt: „Het geval kan zich voordoen, dat een familiehoofd, door bijzondere omstandigheden, in de onmogelijkheid verkeert een door de familie gewild contract te bewerkstelligen. In deze gevallen kan hij vervangen worden door één der manlijke familieleden, daartoe bij eenstemmigheid der waris aangewezen”¹⁾. Het XXe landraadnummer bevat een uitspraak, volgens welke een *mama^s* die dertig jaar afwezig is geweest en zich al dien tijd om zijn *mama^s*-schap niet bekommerd heeft, geen familiehoofd meer is²⁾.

Dat er tenslotte twijfel kan bestaan over de vraag, wie bij uitsterven van een familietak voor het *poesako*-goed als *mama^s* moet optreden, bewijst de jurisprudentie overvloedig³⁾.

Meer *mama^s*s voor een *warih*-groep komen in de praktijk veel voor en ook dit is geenszins te verwonderen. Voor de *kamanakans* zijn alle broers van de moeder hun *mama^s* en het begrip dat onder deze ooms alleen de oudste het eigenlijke familiehoofd zou zijn, wordt geenszins algemeen erkend. Integendeel, het besef, dat deze ooms door hun geboorte even hoog staan en dezelfde rechten in de familie hebben en dan ook niet anders dan in onderling overleg mogen handelen, is vaak zeer levendig en stemt overeen met de opvatting in de meest democratische *nagari*'s, dat zijn de Bodi Tjaniago-dorpen, waarin ook alle *andiko*'s even hoog zijn.

In de gedrukte jurisprudentie zijn de gegevens aangaande gelijktijdig optreden van meer *mama^s*s schaarsch, aangezien de landraden vasthouden aan de uitsluitende bevoegdheid van één enkel familiehoofd. Een sprekend voorbeeld hiervan biedt het vonnis van den

¹⁾ Guyt blz. 48; zie ook het vonnis in Adatrechtbundel VI blz. 262/3 voor een geval van ongeschiktheid van een familiehoofd.

²⁾ I.T.R. 150, 1939, blz. 311 e.v.

³⁾ Vgl. o.a. in het Minangkabauummer de reeks uitspraken op blz. 169 e.v. I.T.R. 140, 1934.

landraad te Padang Pandjang van 21 Maart 1908, dat een vordering van een *mama*^s niet ontvankelijk verklaart, omdat naast dezen *mama*^s ook een ander familielid eischend is opgetreden ¹⁾.

De dorpsrechter staat hier anders tegenover. Dat naast den oudsten *mama*^s een jongere optreedt, vindt hij volkomen toelaatbaar ²⁾.

In 1903 handelden in Koebang (onderafdeeling Sawah Loento) voor een vrouw twee *mama*^s tezamen als zoogenaamde *wali-adat* en in een daarop gevolgde rechtszaak behartigden zij ook tezamen de belangen van hun *kamanakan*.

In 1935 regelden in de *soekoe* Koetianjië van de *nagari* Salimpè^s twee *mama*^s de werkzaamheden van het indekken der familiewoning en gezamenlijk traden zij in rechten op tegen neven, die nalatig gebleven waren.

e. *De positie der vrouw in eigen huis en als pasoemandan.*

Alvorens nu de vrouw als *mama*^s te bespreken, moge eerst in het kort haar positie in de Minangkabausche familie geschetst worden.

De vrouw heet de luister van het geslacht (*soemara*^s *kampoeëng*) of het sieraad van de *nagari* (*paménan nagari*), dan wel het omhegde kweekbed van het dorp (*pasamajan nagari nan bapaga*). Die *paga* is het adathuis, dat de vrouw niet mag verlaten en ook bij huwelijk kan zij haar man niet blijvend volgen ³⁾. Zij behoort bij het huis en de familiegronden, die men wel met den term *harto padoesi* (vrouwen-goed) aanduidt. Het gebruiksrecht (*ganggam baoentoë*^s) van die gronden is dan ook bij de vrouwen met kinderen ⁴⁾. Moederlooze ongehuwden sluiten zich in den regel voor hun onderhoud bij een gehuwde zuster aan. Verbeteringen die een man aanbrengt in den toestand der gebruiksandeelen van de *poesako* zijner vrouw, alsook het huis dat hij daar voor haar bouwt vallen geheel aan haar en haar *poesako*-gerechtigde familie toe ⁵⁾.

In de *rapè*^s *kaoem* heeft de vrouw veel te zeggen en verpanding van *poesako*-goed kan zonder medewerking der vrouwen niet plaats hebben. Bij zulke pandtransacties laat men (nu nog?) bij voorkeur een jonge vrouw uit de *warih*-groep optreden, „waarmede beoogd wordt een getuige bij te brengen, die nog vele jaren te leven heeft en op

¹⁾ Adatrechtbundel VI, blz. 268/9; Guyt blz. 47.

²⁾ Adatrechtbundel VI, blz. 227.

³⁾ Adatrechtbundel XX, blz. 173.

⁴⁾ Willinck, blz. 401/2, 599; Kreemer, blz. 708; Adatrechtbundel VI, blz. 191 en 215; vooral Pemimpin Kita 1930, II, blz. 97.

⁵⁾ Van Hasselt in Pandecten VIII, plaats 2624.

wier activiteit tot handhaving der verkregen of voorbehouden rechten op den grond men staat kan maken”¹⁾). We zien hier dus de vrouw optreden als verdedigster der *poesako* en Willinck geeft een vermakelijk staaltje van de heftigheid, waarmee vrouwen daarbij kunnen te werk gaan. Bij een dwangexecutie van een *poesako*-sawah werd n.l. een bestuursambtenaar plotseling bestormd door een aantal vrouwen, die hem in onhebbelijke termen den verkoop verboden, omdat de adat dezen niet toeliet. Toen dit niet afdoende hielp, trok een der furies zich plotseling alle kleeren van het lijf, zoodat zij in paradijscostuum voor den man der wet kwam te staan, die met het oog op den volksooploop, de executie staakte²⁾).

Dat het *poesako*-goed den vrouwen toebehoort, blijkt ook wel uit het eenige mij bekende geval van een bestuurlijke verdeeling van zulk goed op grond van artikel 10 al. 2 Agrarisch Reglement S.W.K., waarbij de deelgerechtigde broers alles overlieten aan de zusters van erflater³⁾).

Dat de Minangkabausche vrouw ook door eigen werkzaamheid persoonlijk vermogen kan verwerven (*harto pantjarian*) is bekend. Zij is een nijver wezen, verzet niet alleen in den landbouw allerhande vrouwenarbeid (zaaien, wieden, oogsten en dorschen), doch weet door handel en weven, en bij minder gegoeden door goudwasschen in den schralen tijd behoorlijk te verdienen. Voor haar persoonlijke belangen kan zij ook in rechten optreden⁴⁾).

De vrouwen worden in het algemeen wel geheeten : *amban poeroeë*⁵⁾ *koentji nan tagoeëh* (van de *poesako*-schatkist het hechte slot)⁶⁾). In het bijzonder heet men de oudste vrouw in het oudste familiehuis, die de *poesako*-goederen van de *kaoem* bewaart en bij feestelijkheden te voorschijn haalt de *amban poeroeë*⁵⁾ of *aloeëng boenian* (kist waarin de *poesako* bewaard wordt)⁶⁾). Guyt weet van deze figuur die ook „*nan pegang harto*” heet, nog het volgende te zeggen : „Deskundigen gaan zelfs verder en beweren, dat deze „*amban poeroe*”, in het geval dat door plaatsvervulling geen andere warissen als *ekor waris* in aanmerking komen, tezamen met den *mamak kepala waris* de eenige over het *poesakagoed* beschikkingsgerechtigde familiegenooten zijn. Alsdan bestaat de toestand van „*sekato kaoem*”, wanneer zij beiden

¹⁾ Adatrechtbundel XXXIII, blz. 290; Guyt, blz. 45.

²⁾ Willinck, blz. 602/3.

³⁾ Adatrechtbundel XXVII, blz. 256/7.

⁴⁾ Adatrechtbundel VI, blz. 261.

⁵⁾ Willinck; blz. 392, 403 en 601.

⁶⁾ Kreemer, blz. 709.

sekato zijn, en komt op deze wijze een tijdelijke of blijvende vreemding van poesakagoed tot stand, dan is die onaanvechtbaar”¹⁾).

Merkwaardiger nog is Willinck's mededeeling, dat „boven den mamak in den Minangkabauschen familiekring eigenlijk nog altijd (stond) de gemeenschappelijke stammoeder, als die in leven was. Die bleef in elk geval de hoogste autoriteit in de saboeah paroei in de djoerai, wanneer het er om ging stem uit te brengen in familieaangelegenheden”²⁾. En elders zegt Willinck: „Nog het meest hadden (over het uithuwelijken der jonge mannen) te zeggen de nog in leven zijnde gemeenschappelijke stammoeder der djoerai, en na haar de overige oudste vrouwen in deze”³⁾.

Ten onrechte evenwel meent Willinck, dat zulke vrouwen nooit „*koeasa*”, uitvoerend gezag hadden⁴⁾. De op blz. 316 hiervoren aangehaalde passage uit de Pembéla Adat bewijst, dat de vrouw in het adathuis alles te zeggen heeft, dat zij macht heeft over de *poesako* ten behoeve van haar nakomelingschap en dat de in het adathuis schaars te vinden *mama*⁵ alleen gemachtigd is naar buiten op te treden. Het zijn dan ook de vrouwen, die de merkwaardige Minangkabausche familieordering in stand houden.

Zelfs in de jurisprudentie van den starren raad van justitie breekt een enkele maal een glimpje van de ware familieverhoudingen door de duisternis heen. Zoo ontdekte blijkens het vonnis van 27 October 1932 de raad blijkbaar niets onregelmatigs in de verpanding van *poesako*-grond door drie vrouwen met medewerking van haar *mama*⁵ (Xe Landraadnummer, 1934, blz. 265).

Wanneer dan ook de volkstellers in 1930 zijn gaan vragen, wie *mama*⁵ was omdat men familiegoed beheerde, dan kan het niet anders of vele vrouwen dienden zich als zoodanig aan. Dat in Oud-Agam haar aantal zeer klein was (boven blz. 304), moet worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat in die zuivere Bodi-Tjaniago-streek de *mama*⁵ *roemah* steeds in zijn familiehuis een mannelijk plaatsvervanger (*panoengkè*⁵) heeft. Niettemin bedenke men wel, al vermelden literatuur en jurisprudentie slechts een enkele maal een vrouwelijke *mama*⁵ ⁵⁾, voor de bevolking is de vrouw feitelijk de familiegoedbe-

1) Guyt, blz. 66.

2) Willinck, blz. 391/2.

3) Willinck, blz. 397.

4) Willinck, blz. 392.

5) Willinck, blz. 422, 605, 877; I.T.R. 140, 1934, blz. 199; Indisch Weekblad van het Recht 1397.

heerster. Sprekend blijkt dit bijvoorbeeld uit het hieronder volgende aanstellingsbesluit van een vrouwelijke *kapalo warih*:

APDEELENG SOLOK.

Onderapdeeleng } Alahan Pandjang.
Distirik }
Onderdistirik Soepajang.
Negari Simanau.

No. 11

Keboelatan kerapatan Negari Simanau.

Kerapatan negari Simanau dengan memaaloemi bahasa si Andi gelar Radjo Panghoeloe, seekoe Malajoe, negari Simanau telah meninggal doenia (mati) dan orang itoe dipandang seorang jang kaya dan banyak meninggalkan harta poesaka hoetan tanah sawah dan lain-lainnja.

Maingat sapaninggal Radjo Panghoeloe mati banjaklah terdjadi perbantahan dan persengketaan oleh si waris nan tinggal.

Menentoekan

Maingat sepanjang adat soepaja perbantahan djangan terdjadi djoega patoet ditentoekan menoeroet sepanjang adat seorang jang akan mendjadi kepala waris jang akan memegang segala harta Radjo Panghoeloe sawah-sawah atau hoetan tanah sama sakali

Menetapkan

Sekatolah kami kerapatan negari nan terseboet panghoeloe-panghoeloe dan orang 4 djinis

DI. 100.

AFDEELING SOLOK.

Onderafdeeling } Alahan Pandjang
District }
Onderdistrict Soepajang.
Nagari Simanau.

No. 11

Besluit van de Karapatan Nagari Simanau.

De *karapatan* van de *nagari* Simanau, overwegende, dat Andi gelar Radjo Panghoeloe, seekoe Malajoe, nagari Simanau, is overleden en dat hij wordt geacht rijk te zijn geweest, hebbende hij nagelaten veel *harto poesako* bestaande uit gronden, sawah's en andere goederen;

Overwegende, dat na Radjo Panghoeloe's dood vele oneenigheden en twisten zijn veroorzaakt door diens *warih*;

Van oordeel zijnde,

dat, teneinde dergelijke twisten te voorkomen, het gewenscht is volgens de adat aan te stellen een *kapalo warih*, die al die gronden, sawahs en andere goederen van Radjo Panghoeloe in beheer zal nemen;

Besluit,

nu in de *karapatan nagari* eenstemmigheid bestaat tusschen alle *pangoeloe's*, adatbijstandenen, oud-

21

serta orang toeo tjardik pandai mendjadikan sekarang seorang perempoean jang tertoeo lagi tjerdik pandai nama si Djami soekoe Malajoe negari Simanau jang mendjadi kepala waris jang akan memegang segala harta poesako Radjo Panghoeloe, hoetan tanah sawah sama sakali.

Sakalian sawah sawah jang diperboeat oleh orang jang dibawah kepala waris dengan mestilah orang orang itoe mengeloearkan patigan padi pada tiap-tiap tahoen kepada kepala waris; perkoempoean dari patigan sawah jang dipegang kepala waris djika akan dipergoenakan atau dikeloearkan apa-apa sadja keperloeanja dengan mestilah bermoepakat kepala waris dengan si waris serta djo ninik mamak.

Demikianlah dipoetoekan dengan keboelatan negari ini.

Diperboeat di Simanau 1 November 1934.

De Kerapatan negari terseboet
(w.g.) Dt. Pandoeko Sati.

Anggota:

w.g. Dt. Radjo Sampono

„ „ Sinaro Sati

„ „ Pandoeko Mandaro

„ „ Malintang Alam

„ Rizan.

De macht van de vrouw laat zich ook gelden bij de gezagsuitoefening. Niet alleen dat bij de *pangoeloe*-verheffing de vrouwen een eere-

sten en deskundigen, een vrouw zijnde de oudste en kundigste, genaamd Djami soekoe Malajoe negari Simanau, te benoemen tot *kapalo warih*, die al die gronden, sawah's en andere goederen van Radjo Panghoeloe in beheer zal nemen.

Van al de sawah's, bewerkt door hen die onder de *kapalo warih* ressorteeren, moeten de *patigans*¹⁾ elk jaar voldaan worden aan de *kapalo warih*.

Verbruik of vervreemding van die rijst, in bewaring bij de *kapalo warih* voor welk doel ook, kan alleen plaats hebben na gemeen overleg tusschen de *kapalo warih*, de *warih* en de *ninië^s mama^s*.

Aldus is beslist bij deze *ka-boelatan nagari*.

Gedaan te Simanau 1 November 1934.

De Karapatan Nagari vl.

¹⁾ „*Patigan*” is dat deel van den oogst, dat de deelbouwer den deelbouwgever elk jaar moet afstaan; 't kan bedragen $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{3}$, hoewel *patigan* beteekent „t derde gedeelte”.

plaats innemen en de nieuwe *pangoeloe* alvorens de *déta* op te zetten daartoe vergunning vraagt aan zijn moeder, ook kunnen vrouwen zelf als *pangoeloe* optreden. Zoo ontmoette ik in de nagari Pianggoe der onderafdeeling Solok een vrouwelijke *pangoeloe soekoe adat* in de *soekoe* Soepandjang, doch men wist mij onmiddellijk verschillende voorbeelden te noemen uit andere bestuursressorten. Twee geslachten terug werd Salajo zelfs bestuurd door een vrouwelijke *Toeankoe Larèh*¹⁾.

Zooals bekend zijn er Minangkabausche families, die over meer dan één *gala* beschikken, die dan à tour de rôle door iemand uit de opeenvolgende generaties worden gevoerd. Dit schijnt een gevolg te zijn van de opvatting, dat het oneerbiedig is van een doode onmiddellijk den *gala* op zijn opvolger te doen overgaan. Ook om verschillende andere redenen, bijvoorbeeld ontstentenis van een geschikten opvolger in het ambt, waartoe de familie gerechtigd is, kan tijdelijk een *gala* buiten gebruik, zoogenaamd *talipè*² (opgevouwen) zijn²⁾. Men beitelst dan zoo'n titel wel in de *tongga*³ *toeo*, waar de heilige plek van het adathuis te vinden is. Doch, en dit is zeer merkwaardig, men verklaarde ook dat zulk een opgevouwen *gala poesako* in bewaring was bij de vrouwen, de bewaardsters van alle *poesako*, hetgeen sterk doet denken aan de Kerintjische en Djambische adat, volgens welke de vrouwen den *gala* bezitten en de mannen hem voeren. Dat in Minangkabau de vrouwen ook een belangrijke stem hebben bij het overleg, dat aan de toekenning van een *gala* aan een man voorafgaat, spreekt vanzelf. De Persamaan van 31 Januari 1936 geeft daarvan een sprekend voorbeeld. In Koto Baroe (Moearo Laboeëh) ontzette de *kara-patan adat* een *pangoeloe* uit zijn rang wegens vechten met zijn *kamanakan*. Het waren zijn vrouwelijke *kamanakans*, die hiertegen een bezwaarschrift indienden, aangezien rang en *gala* van den ontslagene behoorden tot de *poesako* harer familie, zoodat zonder haar voorkennis een vervallenverklaring niet mogelijk was.

Zien we dus, dat de vrouw in eigen huis de feitelijke macht in handen heeft, geëerd wordt zij in het huis van haar man. Daar is zij de *pasoemandan* en neemt zij met de andere *pasoemandans* bij feesten een verhoogde eereplaats in. Ook allerlei eervolle besognes krijgen die *pasoemandans* ter gelegenheid van plechtigheden te verrichten. Bij

1) Mededeeling van Mr Pamontjak.

2) Vgl. in dit verband Van Vollenhoven II, blz. 785 over den duurzaam aan de familie toekomenden *gala*, tijdelijk waargenomen door, tijdelijk huizend bij een harer sterfelijke representanten.

huwelijk gaan zij onder leiding van een oude vrouw met de mannen den bruijom van huis halen voor de huwelijksplechtigheid. Bij het ceremonieel naast elkaar zitten van bruid en bruidegom (*basandiëng doceo*) strooit een *pasoemandan* gele rijst over den jongen man.

Bij de *pangoeloe*-verheffing komen zij den nieuwen functionaris huldigen onder het meebrengen van feestgaven en later volgen zij onder een *pajoeëng* in den optocht naar de *balai*. Vooral indien de *pasoemandan* de vrouw van den nieuwen *pangoeloe* is, betuigt men haar veel eer, ze wordt van haar huis plechtstatig afgehaald, ze krijgt een plaats voor de *balai adat*, enz..

Bij doodenplechtigheden in de huizen harer mannen, zijn het de *pasoemandans* die zorgen voor de opsieling van de *katjang pali* met fraaie doeken.

f. De familiegroepen.

Beschouwt men de Minangkabausche familie-organisatie nu in haar geheel, dan vallen de volgende groepen te onderscheiden:

1e. de moederrechtelijke afstammingsgroep voornamelijk bestaande dus uit vrouwen, want de uit deze vrouwen geboren nog in leven zijnde zoons, hebben voor de familie in de *roemah adat* weinig beteekenis. Als opgewassen knapen moeten ze al buitenshuis overnachten en via huwelijk wordt het huis hunner vrouw hun thuis. In het genot van de opbrengst der *poesako* of *harto padoesi*, verkeerden de ongehuwde mannen in den regel in een afhankelijke positie ten opzichte van de vrouwen, die een gebruiksandeel verkregen.

2e. de *soemando*-groep bestaande uit de mannen der huisdochters, geëerd in het huis hunner vrouwen. Uit een oogpunt van de familie of *soekoe* beschouwd omvat die groep niet alleen alle *oerang soemando* der familie of *soekoe*, maar meteen al hun moederrechtelijke verwanten, die dan tezamen de *bako*-groep (*indoeë^s bako*) vormen voor de kinderen der huisdochters. Laatstgenoemden, die huisdochters dus, hebben zelf ook weer haar *bako*, t.w. de moederrechtelijke familie harer eigen vaders.

3e. de *pasoemandan*-groep, zijnde de echtgenooten der mannen van de *roemah gadang*, doch — ook weer in ruimen zin genomen — tevens omvattende alle moederrechtelijke verwanten dier aangehuwde vrouwen die zelf worden geëerd in het adathuis harer mannen.

Bij verschillende adatplechtigheden worden die bloed- en aanverwantschapsbetrekkingen openlijk tot uitdrukking gebracht en wel met name bij huwelijk en dood. Door het in optocht brengen van onbereide spijzen naar het huis van zijn jonge vrouw en 't daarop vol-

gende *makan nasi katoendoeëkan* in zijn moeders huis, doet de jonge man met zijn familie de wereld kond, dat hij *soemando* geworden is in een bepaald adathuis. Bij het overlijden van een man wordt door in het openbaar uitdeelen van wit goed aan de moederrechtelijke familie en aan de *ana^s pisang* met hun familie aangegeven, wie rechten in het sterfhuis kunnen doen gelden t.w. de *kamanakans* en de *ana^s pisang*, d.z. de verwende kinderen van den doode in hun vaders soekoe. Deze hebben zelf met de *indoeë^s bako* voor de *kapan* of lijkwade te zorgen en voor het *baséra^s pitih* of geldstrooien tijdens de begrafenis, terwijl de *ana^s pisang* bij de *sadakah koeboeë* (het uitdeelen van geld onder allen, die den doode de laatste eer hebben bewezen) het geld bij zich dragen en de *djanangs* (de officieele ceremoniemeesters, hier fungeerende als uitdeelaars) bijstaan¹). De *pasoe mandan* brengen bij die gelegenheid hun verwantschap in herinnering door het rangschikken van sierdoeken om den doode en later op de *katjang pali*.

g. *De roemah gadang*.

Belangwekkend is het de rangschikking der verwantengroepen, of liever van die harer representanten, te bekijken, wanneer in het adathuis een groot feest, bijvoorbeeld dat eener *pangoeloe*-verheffing, wordt gevierd. Ofschoon er in de Minangkabau eenige zeer groote adathuizen te vinden zijn, zooals dat in Soeli^s Aië met 20 roeangs, bieden de adathuizen slechts plaats aan drie tot negen gezinnen.

Het echte pangoeloe-huis heet „*roemah gadang tigo sasaiëng*” (drie onder één dak) of *roemah gadang bapasère^s* en bestaat, zooals de naam al zegt, uit drie deelen; het belangrijke middenstuk (*tangah roemah* of *gadjah maharam*²), dan rechts (n.l. als men voor het huis staat met het gezicht naar het huis) aan de *pangka*-zijde de „*radja babandiëng*” en links aan de *oedjoeëng* de „*soeramibi papé^s*”.

Het middenstuk is verdeeld in vier reepen (*laboeëh gadang*), waarvan alleen de achterste door een wand van de verdere ruimte is gescheiden, aangezien zich daarachter de afgeschoten gezinskamertjes bevinden. Overigens bestaat de geheele indeeling der woning slechts uit vakken tusschen de huisstijlen, de *tiangs* of *tonggaks*. Bijgaande teekening geeft daarvan een beeld:

rij a bestaat uit de huisstijlen langs den voorkant met de vensters

¹) Zoo gaat het althans in het Soloksche. Volgens Moestiko blz. 133 moet de bako-groep voor het geldstrooien zorgen.

²) Men zegt ook wel „*gadjah mengeram*”, dat is broedende olifant.

waar meestal voor de tweede *roeang* van rechts af de trap staat; zij zijn geheeten: *tiang tapi panagoë alè*⁵ (de randstijlen waar men de gasten verwelkomt);

rij *b* is die van de *tiang tamban* (of *timboen*) *soeko mananti* (waarvoor de gasten zich verzamelen en afwachten tot zij zich hun zitplaats zien aangewezen);

rij *c* is die van de *tiang pandjang simaharadjo lélo* (wie zich daarheen begeeft zonder machtiging van den gastheer handelt eigenmachtig);

rij *d* is die van de *tiang bilië*⁵ *poeti bakoeroëng* (waarachter de meisjes zijn opgesloten);

rij *e* — die niet tot aan den grond reikt — is die van de *tiang salè*⁵ *dindiëngnjo samië* (de rij van de enge ruimte met een wand van matwerk);

rij *f* is die van de *tiang balakang* (achterpalen) of *tiang dapoeë soeko di labo* (de rij van de gastvrije keuken).

Merkwaardig is in deze beschrijving die kleine ruimte (*salè*⁵) tusschen de rijen *d* en *e*, waarvan *e* een vasten wand heeft, terwijl tusschen de palen *d* bij aanzienlijken vroeger wel een tijdelijke afsluiting werd aangebracht, zoodat de vrouwen door een dubbelen wand van de feestzaal (*tangah roemah*), die in het dagelijksche leven den gezinnen tot gemeenschappelijke huiskamer strekt, waren afgesloten.

Op de palen van de *roemah gadang*, waarvan de buitenwanden en vensterluiken vaak met fraai snijwerk zijn versierd, rust het sierlijk *idjoë*⁵-, of tegenwoordig zinken, dak met de spitsen (*gondjong*), twee, vier of zes in getal al naar de aantallen huisstijlen.

De stijlen hebben een ceremonieele beteekenis, want bij feesten kan men zich voor het houden van een toespraak maar niet plaatsen waar men wil. Men behoort te gaan staan voor den stijl waar de groep, tot welke men behoort, gerangschikt is. De belangrijkste stijl is de *tongga*⁵ (of *toengga*⁵) *toeo*, hoofdstijl der eerst geplaatste rij, waaronder bij de oprichting offers gebracht zijn, die vervolgens met bloed besmeerd (*didarahi*) en met sierdoeken behangen is en waarbij tijdens epidemieën, brandgevaar, bij het begin der sawahwerkzaamheden en bij het begin en einde van den oogsttijd, onder het aanroepen van de zielen der voorouders (*aroeëh oerang toeo toeo*) wierook wordt gebrand. Daar is de heilige plek van het huis en de *tangah roemah* draagt daardoor nog het karakter van tempel. In dezen stijl werd aanteekening gehouden van de verpanding der *poesako*-gronden en daar werd de *gala* ingebeiteld bij tijdelijk niet vervuld zijn van de waar-

digheid (*tasangkoei⁵ di tiang pandjang*). Van den vloer hier gewijde ruimte is de middelste *laboeëh* het laagst, die aan de *tapi*-zijde iets hooger dan de middenreep en aan de *bilië⁵*-zijde is de *laboeëh* weer iets hooger dan die aan de *tapi*.

Het deel aan de zijde van de *radjo babandiëng*, dus aan den rechterkant van het huis, heet *pangka*, dat bij de *soerambi papè⁵* (links) heet *oedjoeëng*. De *tongga⁵ toeo* is de tweede middelpaal van de *pangka*-zijde. Men heeft voor het begrijpen van die terminologie het huis te vergelijken met een boom, waarvan het benedeneind, de *pangka*, het oudste is; aan de *oedjoeëng*, de groeipunt, zitten het jonge hout en de bladeren. Daarom staat aan de *pangka*-zijde de oudste huisstijl, daar wonen de oudste schoonzoons en daar zit de *sipangkalan* of gastheer. Aan de *oedjoeëng*-zijde wonen de jongste schoonzoons, daar zitten de gasten. Wanneer nu bijvoorbeeld van het familiegoed een sawah verpand zal worden, hebben de *kamanakans* een recht van voorpand en dit recht wordt uitgeoefend in de volgorde „*dari oedjoeëng kepangka*”, van den top naar den stam.

Dat men wat jong is in de Minangkabau bevoorrecht, blijkt ook uit de ordening der dorpen. De *balai adat* van het moederdorp is eenvoudig en sober, die der dochterdorpen is van fraai snijwerk voorzien. Bij optochten loopen in de moederdorpen de oude vrouwen in sobere donkere kleedij voorop, in de dochterdorpen echter de jonge meisjes, in fraaie costuums; enz..

De drie ruimten van het huis hebben onderscheidenlijk de volgende bestemming.

De *radjo babandiëng* is de ruimte waar de *mama⁵s* hun *kamanakans*, de *pangoeloe's* en *oerang toeo toeo* hun *ana⁵ boeah* (onderhoorigen) onderrichten en terechtwijzen. Verder wonen daar de oude mannen in de familie en worden zij er gedurende hun laatste ziekte verpleegd.

In de *soerambi papè⁵* leven de oude vrouwen en meisjes, die te oud zijn om in de slaapkamertjes te overnachten.

In de *roemah tengah* hebben de groote feesten plaats, die den luister der familie doen voortleven.

h. De *pangoeloe-verheffing*.

Een eerste plaats neemt onder genoemde feesten het verheffingsfeest van een nieuwen *pangoeloe* in, waarvan nu een korte beschrijving moge volgen¹⁾.

¹⁾ Deze beschrijving is hoofdzakelijk ontleend aan de *Moestiko Adat* en de

Dikwijls wordt bij de nauwelijks gesloten grafkuil reeds uitgeroepen wie den overleden *pangoeloe* zal opvolgen; *ditanah tasirah*, bij de (omgewoelde) roode aarde, heet dit. Is men het evenwel niet direct eens over de opvolging, dan wacht men tot een der gebruikelijke herdenkingsdagen, waarop voor den doode wordt gebeden, en kiest daaruit den zevenden, tienden of honderdsten dag na het overlijden.

Volgens de beschrijving van Sanggoeno di Radjo vragen de *soekoe*-hoofden der *nagari* aan de familie den opvolger te noemen. De familie beraadslaagt daarover in het huis van den *oerang nan ka manarimo*, dat is de familietak die het naast verwant is aan dien van den doode. Het hoofd van die *djoerai* neemt deel aan de beraadslagingen van de *pangoeloe's* in de *soekoe* met den candidaat-*pangoeloe*. Een afzonderlijke groep vormt in datzelfde huis de eigen *kaoem* van dien candidaat, mannen en vrouwen, onder wie zijn moeder. Tot deze groep wendt de candidaat zich, nadat de *andiko's* der *soekoe* hem gevraagd hebben of hij de waardigheid aanvaardt. In het bijzonder tot zijn moeder, die na veel wikken en wegen haar instemming betuigt. Het gunstig antwoord van de *kaoem* brengt hij den *andiko's* over en gezamenlijk gaat men den *pangoeloe's nagari*, die in het sterfhuis wachten, bescheid doen, hun tevens vergunning vragend de *tampè's pangoeloe* in gereedheid te mogen brengen.

Is die verkregen, dan geeft in Moearo Laboeëh de candidaat aan de *pangoeloe's nagari* twee ringen, één bestemd voor hen zelf en één voor alle *oerang soemando*, als *tando* dat de candidaat zich verbindt het ambt te aanvaarden en later de *oeang adat* te zullen voldoen (*isi adat*), bestaande uit een geldsom en eenig wit goed onder beide groepen te verdeelen. Bij dit *isi adat* worden de ringen teruggegeven.

Onmiddellijk wordt de *bako*-groep van den candidaat bericht, dat men voor den nieuwen *pangoeloe* de *tampè's* — midden in de *tangah roemah* — gaat in orde brengen, want de *bako* moet komen helpen. De vrouwen uit die groep, de vrouwen uit de *kaoems* waar de candidaat een vrouw heeft en de voorname vrouwen uit zijn eigen *soekoe* sieren den *tampè's* op. In een kring plaatsen zij de sierkussentjes, één *kasoeë panda's* (vierkant kussen) als zitplaats en eenige kleinere waarop de statie-kris met ivooren heft, het *sirih*-taschje met zilveren ketting, de buikband met gouden gesp en de hoofddoek met gouden

Berito Adat. Volgens Mr Nazir Dt. Pamontjak is ondanks plaatselijke verschillen de gang van zaken vrijwel overal in hoofdtrekken, zooals in die geschriften is aangegeven. Voor eenige aanvullingen en correcties ben ik den heer Pamontjak dankbaar.

omwindsels. Aan de rugzijde van de zitplaats richten zij de *banta gadang* of de *banta saroege* (het hemelkussen) op en daarnaast een stapeltje van vijf kleine hoofdkussentjes (*banta kalang oeloe*). Op drie versierde presenteerbladen op voetstuk liggen de kledingstukken voor den nieuwen pangoeloe; één *doelang* is van de *bako*¹⁾, één van zijn vrouw en één van zijn eigen familie. Samen hebben dus deze groepen voor het ambtsgewaad te zorgen.

Is alles gereed, dan vragen de *pangoeloe's* in de *soekoe* verlof aan de gezamenlijke *pangoeloe's* der *nagari* den nieuwen collega te mogen kleeden. Ze steken hem dan in adatcostuum, doch de hoofddoek (*déta*) wordt slechts gevouwen en nog niet op het hoofd gezet. De nieuwe *pangoeloe* neemt dan plaats in de versierde *tampè*^s. De hoofddoek wordt op een presenteerblad gelegd en bewierookt, gaat dan achtereenvolgens rond bij den *poetjoeë*^s *nagari*, de *pangoeloe's* *nan kaämpè*^s-*soekoe*, de overige *pangoeloe's* en de adatbijstandden, die hem beurtelings beroeren en er een heilwensch voor den aanstaanden dragen over prevelen.

Alvorens de nieuwe *pangoeloe* zijn hoofddoek opzet, vraagt hij eerbiedig toestemming aan zijn moeder, dan aan de *pangka* waar de *ninië*^s *mama*^s van zijn *soekoe* gezeten zijn, vervolgens aan de *oedjoeëng*, *tapi* en *tangah*, waar onderscheidenlijk de *pangoeloe's* der *nagari*, de adatbijstandden en godsdienstige waardigheidsbekleeders zitten. Door deze volgorde in acht te nemen maakt de nieuwe *pangoeloe* duidelijk, dat hij in de passende rangorde met de onderscheiden groepen zal samenwerken (*masa*^s *dipangka ditatiëng kaoedjoeëng*). Dan zet hij zijn dagelijkschen hoofddoek af en den nieuwen op; de oude wordt onmiddellijk aanvaard en gedragen door zijn *oerang nan kamanarimo*.

Een *manti* van zijn *soekoe* plaatst zich nu voor den *tiang timboen* en maakt in een dichterlijke toespraak de *gala* en waardigheid van den nieuwen *pangoeloe* bekend, verklarend dat de nieuwe functionaris alle ambtsplichten — die stuk voor stuk opgesomd worden — zal na-

¹⁾ Volgens mededeeling van Mr Pamontjak draagt in Salajo en Solok de bruijom bij zijn eerste huwelijk ook kleeren (hoofddoek en slendang) en de kris van zijn *bako*; de slendang is in het algemeen een vrouwenkleding, doch hier betreft het de statie-slendang, de *kain barangko*^s, die door den bruidegom over het naakte bovenlijf wordt gedragen ongeveer zooals de in sierlijke plooiën van de schouders neervallende Romeinsche toga.

In dit verband zij hier aangestipt, dat het een voorrecht is van en een eer voor den *bako*, dat de bruidegom bij zoo'n eerste huwelijk voor den eersten tocht naar het bruidshuis wordt afgehaald aan het huis van den *bako*; *manoe-roenkan* (of *malapèh*) *marapoelai dari roemah indoe*^s *bako*.

leven. Een *manti* van de *nagari* plaatst zich voor de *tiang pandjang* om in bloemrijke taal de goedkeuring van de *nagari* namens de hoofden uit te spreken.

Na eenige toespraken gaat het presenteerblad (*tjarano*) met de *oe-ang adat* rond, waarvan ieder rechthebbende zijn deel krijgt.

De notabelen vragen en krijgen dan verlof afscheid te nemen, doch niet dan nadat uitdrukkelijk de *soekoe* van den nieuwen *datoë*⁵ heeft vastgesteld, dat deze nu volgens de adat is gekomen in den toestand „*tapawi⁵ batali, tatambang balanta⁵”*, gebonden met een touw, vastgelegd aan een paaltje; den *datoë*⁵-*datoë*⁵ wordt verzocht hun nieuwen collega in dezen toestand bij tijd en wijle hun vereerende bezoeken niet te onthouden.

De nieuwe *pangoeloe* mag namelijk gedurende eenige dagen het huis niet verlaten, aangezien hij daar steeds behoort te zijn om de gasten te ontvangen; alle *pasoemandans* en andere aan het huis gelieerde vrouwen komen met — volgens de adat bepaalde — vleeschgerechten en koeken aandragen; mannen en vrouwen van de eigen *kampoeëng* komen dagelijks op bezoek om den nieuwen *pangoeloe* gezelschap te houden en te helpen bij de ontvangst van gasten. Er wordt voortdurend gegeten en gedronken. Geen oogenblik laat men den nieuwen waardigheidsbekleeder alleen, zelfs als hij gaat baden of bidden volgen hem twee *anak boeah*.

Gedurende dezen feesttijd worden een mannelijke en een vrouwelijke *pitoenggoeë alè*⁵ aangesteld, dit zijn personen die alle adat-ceremoniën en -formaliteiten goed kennen en die goed kunnen spreken, waardoor zij geschikte feestleiders zijn.

Want het eigenlijke feest komt nog. Over die plechtigheid der verheffing beraadslaagt de *kaoem* op den vierden dag na de uitroeping. Vraag is: zal men ineens „*baralè⁵ gadang*”, het groote feest met de buffelslacht geven of zal men wegens geldgebrek dit uitstellen en voorshands volstaan met het „*maoera⁵ sélo sadjo*”, het slechts doen opstaan (nl. van den „gebonden” *pangoeloe*). Daarbij kan men volstaan met het koopen van een buffelkop en wat vleesch, dat op een kleine plechtigheid met de *nagari*-notabelen wordt genuttigd, waarna de nieuwe functionaris zijn ambt kan gaan uitoefenen.

Hoe de keus uitvalt, hangt, behalve van den stand der financiën, vooral af van de wenschen der vrouwen, m.n. de moeder van den *datoë*⁵ en de vrouwen uit het huis van den *oerang nan kamanarimo*. Ook de beide feestleiders beraadslagen mee.

Heeft men besloten tot de *alè⁵ gadang*, dan verzoekt men allen aan-

gehuwden mannen, den *pangoeloe's* in de *soekoe* en den notabelen den volgenden dag in het adathuis te komen, meebrengend een bedrag van *amèh doeo poeloeëh*, huisversiering, eetgerei, enz. Een der *soemando's* wordt als *péti nan tagoeëh* aangewezen, als penningmeester; aan hem draagt men de contanten af en bij hem vragen de beide feestleiders geld, telkens zooveel als zij noodig hebben.

Onverwijld waarschuwt men nu den *indoeë's bako* van den nieuwen *datoeë's*, alsmede zijn vrouwen en kinderen en alle andere aanverwante vrouwen van de kaoem. Allen moeten meehelpen aan het opsieren van het huis, waaraan meteen kleine herstellingen worden verricht, terwijl er een tijdelijke uitbreiding aan gegeven wordt door het bouwen van een *palanta* of *palèh-palèh* in welk aanbouwsel straks de feestmuziek, de eigen huislieden en minder aanzienlijke gasten een plaats vinden.

Uit de *ana's pisang* van de *soekoe* worden eenige flinke jonge mannen, *boedjang main pantan* gekozen, die tot taak hebben de gasten uit te noodigen, hen op den feestdag af te halen en tijdens het feest rond te gaan met de *sirih* e.d..

In Solok heeft eenigen tijd voor het groote feest het „*mengoempoeëkan ana's pisang*” plaats, dit is een klein onthaal ten behoeve waarvan eenige kippen geslacht worden en waartoe alle *ana's pisang* van het huis en van verwante huizen in de *soekoe* uitgenoodigd worden. De *oerang soemando* en de *ninië's mama's* van het huis zijn ook tegenwoordig. Officieel wordt den *ana's pisang* nu meegedeeld, dat hun *indoeë's bako* een groot feest gaat geven, waarbij op hun medewerking en tegenwoordigheid gerekend wordt. Een *ana's pisang*, die de aanzegging (*mangatokan*) ontvangen heeft en zonder geldige reden wegblijft, schijnt tegen zijn *bako* een grief te hebben. Een *oerang soemando* en een *oerang badjinih* der *soekoe* gaan bij den *ana's pisang* namens zijn *indoeë's bako* daarnaar informeeren en pogen hem tot verzoening te brengen, want het is een schande voor de familie, wanneer bij een *karadjo baië's* (een vreugdefeest) van den *indoeë's bako*, de *ana's pisang* niet helpt bij de voorbereidingen en niet deelt in de vreugde. Meestal laat de *ana's pisang* zich tot een samenkomst met zijn *indoeë's bako* brengen „*soepajo boeliëh disoesoen*” (opdat alles geschikt kan worden), doch blijft hij halsstarrig, dan zal men in de *nagari* den *indoeë's bako* niets verwijten, aangezien hij zijn plicht heeft gedaan.

Op den dag na dien, waarop de familie tot het *baralè's gadang* besloten heeft, vindt het „*mendoedoeëkkan datoë's-datoë's*” plaats, een

plechtigheid die tot doel heeft den *pangoeloe's* der *nagari* officieel mee te deelen, dat de nieuwe *datoëë's* zijn schuld aan de *nagari* wil inlossen door het aanbieden van den verschuldigten buffel, de noodige rijst (*barèh nan seratoeih*) en de *kilang nan sagoetji*. Dit laatste bestanddeel van de schuld bestond eertijds uit een aarden pot vol gegist *anau-sap*, doch tegenwoordig duidt men er de *peminoem kopi*, de koek bij de koffie mee aan. Den volgende dag gaan twee *datoëë's* der *nagari* met den gastheer den buffel koopen, die weer een dag later op ceremonieele wijze den gezamenlijken *datoëë's* der *nagari* wordt aangeboden. Dezen verzoeken den feestgever (*sipangkalan*) het dier te slachten voor een gemeenschappelijk maal.

De slachtdag is weer een groote dag. De *malim* der *soekoe* slacht den buffel in tegenwoordigheid van alle *pangoeloe's* in de *soekoe*, de van heinde en ver gekomen familie en de naaste bureu (*nan salantjaran aloe* atau *ato^s nan badjahi^s*)¹⁾.

Dan volgen twee groote feestdagen en -nachten. Gedurende die beide nachten wordt haast niet geslapen (*bedjago-djago*). Er wordt muziek gemaakt, gezongen, gedanst en een *toekang sidjabang* of minstreel neuriet op zangerigen toon en onder begeleiding van *rabab*-spel een epos uit de Minangkabausche geschiedenis.

De eerste dezer beide feestdagen is bestemd voor de *alè^s datoëë^s-datoëë^s*, het feest der hoofden, waarbij zooveel mogelijk iedere *pangoeloe* verschijnt met een *ana^s boeah* die een donderbus draagt (*badië sitèngga*), die voor het adathuis wordt afgevuurd, welk schot uit een donderbus van den gastheer beantwoord wordt (*parang adat*)²⁾. Alle mannen en vrouwen zijn in vol adatcostuum, ieder ziet zich door ceremoniemeesters (*djanang*) de plaats aangewezen, waar hij behoort te zitten en de *pitoenggoeë alè^s* hebben den plicht nauwkeurig toe te zien, dat geen gast iets tekort gedaan wordt, bijvoorbeeld doordat men een *doelang* der *pasoemandan* verplaatst, doch ook dat geen gast tegen de adat zondigt, bijvoorbeeld door het dragen van een kleedingstuk dat niet tot het adatornaat behoort. Doch het is niet de gastheer of de *pitoenggoeë alè^s*, die den gast terecht wijst, dat zou ongepast zijn. Voor de afwikkeling van zulke incidenten, die overigens het feest niet schaden³⁾, daaraan integendeel luister bijzetten

¹⁾ d.w.z. die voor hun rijststampers één rek (*lantjaran* of *sandaran*) gebruiken of wier daken als 't ware aaneengenaaid zijn.

²⁾ Moestiko, blz. 200. De gebruikelijke beteekenis van dezen term is „dorpsoorlogje”.

³⁾ de *papatah* zegt: *ta^s ado gadiëng nan ta^s rata^s* = er is geen ivoor zonder barst.

(*toeah alè^s*), bestaat een vaste procedure. Voordat namelijk de *boedjang main pantan* de presenteerborden met spijs (*djamba*) hebben neergezet, vraagt de *manti* van den *sipangkalan* den *datoë^s-datoë^s* of alles in orde is, of iedereen zich wel een hem passende plaats zag toegewezen en of niet iemand, die aan de *tapi* behoort te zitten bij vergissing soms in de *tangah* is geplaatst of omgekeerd (*nan di tapi antah takatangahkan, nan ditangah antah takatapikan*), opdat de maaltijd opgediend kan worden. In den regel wordt zoo'n openings-toespraak beantwoord met de mededeeling, dat naar de meening der gezamenlijke *pangoeloe's* wel alles in orde is. Doch hebben wij met een incident te maken, dan is thans het oogenblik gekomen, waarop namens de *datoë^s-datoë^s* in fijne bewoordingen gevraagd wordt, of de *sipangkalan* wellicht niet toch een fout gemaakt heeft; is er geen onkruid te wieden, een zieke plek te genezen, een karbouw met mismaakte horens uit de kudde te stooten? De woordvoerder van de *sipangkalan* somt tal van verontschuldigen op; men is door de langdurige nachtwake slecht van gezicht, onder de helpers, vooral onder de jeugdige *boedjang main pantan* zijn wellicht onervaren knapen, een slechte karbouw zegt overigens niet dat de geheele kudde ondeugdelijk zou zijn, enz. Urenlang kan dit woordenspel voortgaan, want het strekt den gastheer tot eer geen kamp te geven. Dan, op het critieke moment, als de gastheer wegens zijn tekortkoming een *tando* (*karih*) wil overhandigen, vraagt de schuldige vergunning zich om dringende redenen te mogen verwijderen. Het debat wordt nu onderbroken om uit te maken, of hij het feest mag verlaten. Men is clement en staat het toe, waarop de schuldige gast zich achterin de *pangka* uit het gezicht der *datoë^s-datoë^s* nederzet. De gastheer biedt thans met breed gebaar aan een kris als *tando garwa* (erkenning van schuld) te produceeren. Doch nu toonen de *datoë^s-datoë^s* zich grootmoedig: geen goud en geen buffel willen zij, ieder kan een fout begaan, de *pangoeloe's* zijn rijk, hebben ook den rijkdom van gemoed, zij vermogen vergiffenis te schenken. Het feest kan nu voortgang vinden.

Had de gast zich evenwel niet vrijwillig teruggetrokken, dan had de gastheer een *tando* moeten afgeven om dat later in te lossen door middel van een zoenmaal aan de *datoë^s-datoë^s*, waarbij minstens een geit als offer zou dienen.

Is een der vrouwelijke gasten, en vooral een *pasoemandan* of *ana^s pisang*, iets te kort gedaan, dan maakt deze de *pitoenggoe^s alè^s* daarop attent, terwijl de *ana^s pisang* met groote vrijmoedigheid zijn *indoe^s*

bako de waarheid mag zeggen en zich tegenover diens verontschuldigen allerlei stekelige opmerkingen mag veroorloven. Want de *ana^s pisang* heeft een *ladiëng tadjam* (een scherp mes), terwijl de *indoeë^s bako* is *badagiëng taba* (dik van vleesch, dikhuidig) en hij moet zich veel laten welgevalen. Erkent de *indoeë^s bako* schuld, dan geeft hij *den ana^s pisang* na eenige weken een troostfeestje (*mamboedjoeë^s*), doch heeft de *ana^s pisang* ongelijk dan rust op hem die plicht. Zijn feestje heet dan *menjambah indoeë^s bako* (den noodigen eerbied herstellen).

Het *alè^s datoëë^s-datoëë^s* is van communiceerende strekking, aangezien het doel van het samen eten is den nieuwen *pangoeloe* in te lijven bij de groep der kernhoofden. Afdoende blijkt dit uit de toespraken. Na afloop vragen de *datoëë^s-datoëë^s* te mogen vertrekken, hetgeen de gastheer toestaat onder het aanbieden van verontschuldigen voor mogelijke tekortkomingen in bereiding of opdiening van de spijzen, waarop de gasten verzekeren dat alles perfect in orde was. Dikwijls kenmerkt dit gedeelte van het feest zich door mooie staaltjes van Minangkabausche welsprekendheid. De schoonste *papa-tah's* en *ibarats* komen daarbij te pas. Van den kant der gastheeren doet men alle moeite de gasten zoo lang mogelijk te houden: men wijst op den aangenamen kout en geestverheffende samenkomst met zulk illuster gezelschap, een zoodanig gezelschap ziet men ongaarne vroegtijdig uiteengaan; men herinnert er aan, dat het onverantwoordelijk zou zijn op een zoo laat uur de edele *pangoeloe's* nog te laten vertrekken, zoodat de beste oplossing zou zijn onder dit dak den verderen avond en nacht gezamenlijk door te brengen; en eindelijk komt men tot de ontdekking, dat een speelsche *boedjang main pantan* den sleutel van de huisdeur heeft weggemaakt, zoodat men in het huis opgesloten zit. Op deze en dergelijke „zwaarwichtige” op ernstig-oolijken toon voorgedragen redenen blijft de *manti* aan de *oedjoeëng* het antwoord ook niet schuldig: de hoogmogende heeren (*datoëë^s-datoëë^s basa batoeah*) zouden gaarne langer willen blijven, ware het niet, dat de *padja-padja* (de jongelui) thuis zonder ouderen zijn gebleven, wellicht vergeten zij het vee binnen te halen, deuren en vensters te sluiten, hun moeder van brandhout te voorzien; en wat het late uur betreft, de *pangoeloe's* hebben immers hun *soeloeëh's* (fakkels, dit is een woord- en toespeling op de aanwezige *malims*, die inzake godsdienstige aangelegenheden de „*soeloeëh* — of *palito* — *nan tida^s padam*” worden genoemd), zoodat hun onderweg niets kan overkomen; over een kwijtgeraakten sleutel hebben zij zich toch waarlijk niet bezorgd te maken, de wijsheid en vindingrijkheid van hun nieuwen broeder

Adathuis (Solok).

Dorpsraadhuys (Talang).

(den zoo juist geïnstalleerden pangoeloe) weet wel raad te schaffen in de moeilijkheden door de nonchalance van een onervaren knaap.

Den volgenden dag omstreeks twee uur, na afloop van de *soembajang loehoëë*, begint de optocht waarin de nieuwe *datoëë^s* van zijn geboortehuis naar de *balai gadang*, het dorpsvergaderhuis wordt gebracht. De *indoeë^s bako* en de vrouwen van den nieuwen functionaris hebben thuis ieder van gele rijst een groote *nasi padaoenan* bereid, die door deputaties, elk onder leiding van een *ninië^s mama^s*, met bepaald adatceremonieel van de onderscheiden huizen worden afgehaald. Die deputaties worden daar onthaald en nemen met die op versierde *doelangs* hoog opgestapelde *nasi padaoenan* onder de statieparasols (*pajoeëng gadang*) de *indoeë^s bako* en de echtgenooten mee naar het *pangoeloe*-huis. In die optochtjes loopen voorop de *ninië^s mama^s*, dan de afgehaalde *indoeë^s bako* of echtgenoot met haar *pasoemandans* en daarachter de volgelingen met *gandang*s.

In de *roemah gadang* wachten de dorpsnotabelen de deputaties af en zijn deze aangekomen, dan verklaart de *pitoenggoë^s alè^s*, dat het goede oogenblik is gekomen: de wind is gunstig, de zee kalm, de boot ligt aan den steiger, de lading is ingenomen; staan de *ninië^s mama^s* toe de zeilen te hijschen en het anker te lichten? Dezen laten dit over aan den schipper en verklaren te zullen meevaren op den gunstigen wind.

De nieuwe *pangoeloe*, die intusschen op zijn fraaist uitgedost is, komt te voorschijn.

De stoet, waarin ook de *nasi padaoenan* megedragen worden, bestaat uit drie groepen: voorop gaat onder de statie-*pajoeëng* de nieuwe *pangoeloe* temidden van zijn collega's, onder een tweede *pajoeëng* volgt zijn vrouw vergezeld van haar volgelingen en zijn maagschap waaronder de *pasoemandans*, *kamanakans* enz. en met de *pajoeëng oeboëë-oeboëë*¹⁾ volgen de overige gasten met de muziek, de zangers, dansers en andere artisten.

Vier *doebalang adat* waken met getrokken sabel voor de goede orde. Eén, de *palito amboen* (= dauwlamp?) gaat geheel vooraan, de tweede bewaakt den nieuwen *pangoeloe*, de derde diens echtgenooten en de vierde sluit den stoet. Zij waken vooral tegen *soembang* d.i. het in den stoet meeloopen in een verkeerde groep. Hun is ruime macht toebedeeld, tegen hun beslissingen is geen verzet toegestaan en

¹⁾ *Oeboëë-oeboëë* was oudtijds de naam voor ankeragegeld (*oeboëë-oeboëë gantoeëng kamoedi*); vgl. ook V. d. Toorn's Min. Woordenboek, blz. 23.

dooden zij een ordeverstoorder die zich verweert, dan behoeft geen *bangoen* te worden voldaan.

Oeang adat is verschuldigd bij iedere wegsplitsing, waar zich steeds toeschouwers hebben verzameld. Voordat de *oeang adat* voldaan is, kan men niet doorgaan¹⁾).

Op de vergaderplaats zitten de nieuwe *pangoeloe* en zijn vrouw op een versierde verhooging (*palanta*), naast en achter hen de vrouwelijke volgelingen en magen. De andere *datoëë's* zitten op matten. Zoo aanschouwen zij de volksspelen, die voor hen vertoond worden, waarna de nieuwe *pangoeloe* geld strooit onder het volk.

De terugtocht heeft plaats in dezelfde volgorde. Aan het pangoeloe-huis gekomen nemen alle gasten afscheid en gaat alleen de familie mee naar boven.

Den volgenden dag laten de *ninië's* *mama's* van zijn vrouw den pangoeloe in optocht afhalen voor een feestmaal en heeft hij meer vrouwen, dan zijn met zulke optochten en bezoeken eenige dagen gemoeid. De oudste vrouw ontvangt hem het eerst.

Verder moet de familie er voor zorgen haar schulden af te doen en zoo wordt in een familieraad uitgemaakt, hoe de kostenverdeeling over de eigen familie en de *orang nan kamanarimo* zal plaats hebben en zoo noodig welke goederen verpand zullen worden. Van dit besluit brengt men de *ninië's* *mama's* der seekoe op de hoogte, belovende op een bepaalden dag al het geleende te zullen terugbetalen en terugbrengen.

Alvorens dit plaats vindt, viert men nog een klein feestje, het *marabahkan palanta* (zie blz. 331), waaraan alle helpers met name de *pitoenggoeë alè's* en de *boedjang main pantan* deelnemen. Eindelijk betaalt men de schuld aan de seekoe; de *pitoenggoeë's alè's* ontvangen hun belooning, die ze deelen met de overige helpers; de geleende feestbenoodigdheden en serviezen worden aan bureu of verwanten teruggezonden, vergezeld van passende geschenken (*djo adat pahantanjo*).

Afgesloten wordt de feestperiode met het opbergen van de *pajoëng gadang* en de *marawa's* (vlaggen en wimpels).

Het bovenstaande is slechts een korte samenvatting van de levendige beschrijving, die Dt. Sanggoeno di Radjo in de Minangkabausche taal van zoo'n verheffingsfeest in zijn Moestiko Adat heeft gegeven. Vooral heb ik het muzikale deel, de schoone beschrijving der adat-

¹⁾ Waarschijnlijk bestaat die *oeang adat* dus uit geld, dat onder het publiek wordt verdeeld.

kleedij en -attributen alsook de poëzie der *pidato's* geen recht doen wedervaren, doch dit zou tot te groote uitvoerigheid genoopt hebben.

Voldoende blijkt evenwel uit mijn relaas de onderlinge afhankelijkheid der familiegroepen, zich uitend in hulpbetoon van de *oerang soemando*, de *bako*, de *ana^s pisang* en de *pasoemandan*. Ook de hooge positie der vrouw komt tijdens zoo'n feest in een helder licht.

i. De rangschikking in het adathuis¹⁾.

Bezien we nu eens nader de rangschikking der verschillende familiegroepen en van de notabelen in dat adathuis tijdens zoo'n groot feest, dan blijkt deze een getrouw beeld te geven van de geheele Minangkabausche adat-samenleving. Aan de *oedjoeëng*-zijde staat aan den *tapi*-kant opgericht de versierde *banta pangoeloe* (1), aan de *bilië^s*-zijde de versierde *banta toeankoe* (2). Dit is een weergave van de beide zuilen der Minangkabausche samenleving, de *adat* en de *sara^s*, en de representanten daarvan zitten naast die kussens langs den wand (A en B). Aan de *pangka*-zijde zitten aan den *tapi*-kant de *ninië^s mama^s*, de ouden en bekwamen (*oerang toeo-toeo*, *tjadië^s pandai*) uit de *soekoe* van den feestgever (C), terwijl met de ruggen tegen elkaar langs de *timboen*-stijlen gerangschikt zitten de *manti's* en *doebalangs adat*, de adatbijstanders dus (D en E) en de bij dezen behorende aanzienlijken (*oerang baië^s-baië^s*). Dat zij langs de *tiang timboen soeko mananti* zitten, dus de laatste rij huisstijlen, waar de gasten zich nog vrij mogen bewegen (zie blz. 326) stemt geheel overeen met hun functie van adathandhavers. Zij completeeren het geheele *nagari*- en *soekoe*bestuur. Aan de *pangka*-zijde van den *bilië^s*-kant zitten de *oerang soemando* (F) en voor hen, ook op de hoogste *laboeëh* van het huis, zitten de vrouwelijke *pasoemandan* (G), ieder met een *pananti alè^s* (helpster van de vrouwelijke *pitoenggoeë* of *roebiah*) welke laatsten namens de vrouwen uit het huis de honneurs waarnemen. De *bilië^s*-zijde is dus geheel bezet door de trouwgroepen t.w. de *toeankoe*, die het huwelijk sluiten en in stand behooren te houden, de aangehuwde mannen en vrouwen en in de kamertjes de eigen huisdochters.

De moeder van den nieuwen *pangoeloe* (H) zit naast den *tongga^s toea*, de nieuwe *pangoeloe* zelf (I) naast zijn *banta saroego* (4). De overige mannen van het huis vindt men, behoudens een representant in de buurt van de *ninië^s mama^s*, niet in de feestruimte, zij bevinden

¹⁾ Vgl. plattegrond tegenover blz. 325.

zich in de *palanta*. Ook dit stemt geheel overeen met hun weinig be-
teekenende plaats in hun geboortehuis. Immers zij worden geëerd in
het huis hunner vrouwen. Bij een feest in hun geboortehuis houden
zij zich op den achtergrond, zij heeten zoo druk bezig met de regeling
van alles, dat zij geen tijd hebben plaats te nemen.

Doch wat in die geheele ordening het meest onze aandacht verdient
is de plaats der vrouwen: de huisdochters zelf bedrijvig bezig achter
de wand(en) der kamertjes, de fraai uitgedoste *pasoemandan* op de
eereplaats in het midden van de hoogste *laboeëh* van het huis en de
moeder, wie de eerste *sambah* van den nieuwen *pangoeloe* geldt, naast
den heiligen *tongga⁵ toeo*.

En zoo is het dan in de Minangkabau als in zooveel andere landen
der wereld, naar buiten geeft de samenleving den indruk van mannen-
autoriteit, in wezen heerscht de vrouw.

VOORNAAMSTE LITERATUUR (alphabetisch).

Adatrechtbundels VI, XI, XX, XXVI, XXVII en XXXIII (1913-
1930).

Berito Adat (Juni-October 1934).

O. J. A. Collet, Le régime des clans et la matriarcat à Sumatra
(overdruk 1923).

J. C. van Eerde, Een huwelijk bij de Minangkabausche Maleiërs
(overdruk 1901).

Mr H. Guyt, Grondverpanding in Minangkabau (1936).

Prof. Mr B. ter Haar Bzn., Beginselen en stelsel van het adat-
recht (1939).

Indisch Tijdschrift van het Recht (I.T.R.).

Pandecten van het adatrecht bundels V, VI en VIII (1920-1926).

Pembéla adat alam Minangkabau (1934).

V. Pistorius, Studiën over de inlandsche huishouding in de Pa-
dangsche Bovenlanden (1871).

Dt. Sanggoeno di Radjo, Kitab tjoeraï paparan adat lembaga adat
Minangkabau (1919); Moestiko adat alam Minangkabau (1920).

Prof. Mr C. Van Vollenhoven, Miskeningen van het adatrecht
(1910); Het adatrecht van Nederlandsch Indië I-III (1906-
1933).

Mr G. D. Willinck, Het rechtsleven bij de Minangkabausche Ma-
leiërs (1909).